

KORPÁS ZOLTÁN

I. FERDINÁND LEVELEZÉSE V. KÁROLY MELLETTI KÖVETÉVEL,
JUAN ALONSO DE GÁMIZZAL
(1542–1556)

I. közlemény 1542–1544

A tanulmány eddig ismeretlen szereplője, a „tiszteltreméltó Juan Alonso de Gámiz licenciátus”, I. Ferdinánd király tanácsosa volt V. Károly császár mellett.¹ Ahhoz, hogy a régmúltat megértsük, a közelmúlthoz kell először fordulnunk: pár évtizeddel ezelőtt, 1983-ban a spanyol Kulturális Minisztérium a londoni Sotheby’s galéria árverésén megszerzett egy felbecsülhetetlen értékű magánlevelezést, ami a Simancasi Főlevéltár (Archivo General de Simancas – AGS) anyagai közé került AGS, Secretaria de Estado, Negociaciones de Alemania, Legajo 641bis jelzettel.² Az 1542. október 18. és 1556. október 16. között kelt, mintegy 190 levél címzettei Juan Alonso de Gámiz, illetve egy rövidebb időszakban Pedro Lasso de Castilla voltak. A levél küldője pedig I. Ferdinánd, illetve fia, a későbbi II. Miksa császár. Úgy tűnik, hogy a sors kifürkészhetetlen akarata folytán a baszkföldi Álavából származó Gámiz családi levéltára megőrizte a Habsburg-ház egyik jelentős és kritikus korszakából származó uralkodói levelezést. A teljes gyűjtemény egyik része máig magánkézben van, ugyanakkor mintegy 53 levelet 1980-tól az Álava Tartomány Történelmi Levéltára (Archivo Histórico Provincial de Álava, a továbbiakban AHPA) őrzi és tette közzé a közelmúltban.³ Az árverésen megszerzett harmadik, legnagyobb rész viseli a már említett simancasi levéltár leg. 641bis jelzetét.

Gámiz és a levelezés jelentőségének háttéréhez érdemes áttekintenünk I. Ferdinánd udvarát, illetve kapcsolatát V. Károllyal. A spanyolországi Alcalá de

1 Ahogy a korabeli források is nevezik: Venerable Licenciado Gámiz de nuestro consejo acerca de la Majestad Césarea.

2 Röviden: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis.

3 *José Ramón Cuesta Astobiza*: Epistolario político de Juan Alonso de Gámiz secretario destacado a la Corte del emperador Carlos V, en el Archivo Histórico Provincial de Álava. Diputación Foral de Álava, Vitoria, 2002. (A továbbiakban: *Cuesta Astobiza*, 2002)

Henaresben született I. Ferdinánd életében először 1517. november 12-én az ókasztíliai Mojadosban találkozott bátyjával, V. Károlyal.⁴ Pár hónappal később 1518. április 28-án Aranda del Duero városában elbúcsúzott testvérétől és május 25-én Santander kikötőjében hajóra szállt Németalföld irányába. Soha többé nem tért vissza szülőhazájába. 1520-ban Ferdinánd megkapta az osztrák főhercegi címet, majd az 1521-es wormszi szerződés alapján Alsó- és Felső-Ausztria, Stájerország, Karintia, Krajna tartományok is rászálltak. Az 1522-es brüsszeli tárgyalásokat követően Ferdinánd birtokába került Tirol, Felső-Elzász és Württemberg is. Koronáit és címeit a mohácsi csatát követően a magyar és a cseh királyi címekkel is bővítette.

A németalföldi tartózkodást követően 1521-ben Ferdinánd udvarával Ausztriába költözött. Kísérete ekkoriban túlnyomórészt spanyolokból állt. Már a németalföldi évek alatt kiemelkedett Ferdinánd kitüntető bizalmát élvező Gabriel de Salamanca, egy kasztíliai kereskedő család fia, aki a húszas években az ifjú herceg legjelentősebb bizalmi személye lett. A spanyolok, illetve maga Salamanca tevékenysége hamar komoly ellenérzést, lázongást váltottak ki az osztrák tartományokban. Az ellentétek az 1522-es bécsújhelyi törvényszékekhez vezettek, ahol Martin Capiniusnak, ismertebb nevén Martin Siebenbürgernek, Bécs város bírájának, illetve más bécsi és környékbeli lázadó vezetőnek fejtét vették.⁵

A Mohács előtti években I. Ferdinánd ausztriai uralmának stabilizációja egyet jelentett a főhercegi udvar spanyol jellegének megerősödésével. A spanyol személyek az udvar jelentős pozícióit birtokolták, részt vettek a diplomácia alakításában,

4 Ferdinánd spanyolországi gyermekkoráról, neveltetéséről, közép-európai uralkodásáról kiváló tanulmányokat tartalmaz: Socialización, vida privada y actividad pública de un Emperador del Renacimiento. Fernando I. 1503–1564. Szerk.: Alfredo Alvar Ezquerro. Madrid, 2004. (A továbbiakban: *Alvar*, 2004.) Különösen: *Uő.*: El olvido historiográfico de Fernando de Austria. In: *uo.* 27–53. p.

5 *Raymond Fagel*: Don Fernando en Flandes (1518–1521): un príncipe sin tierra. 253–272. p. In: *Alvar*, 2004.; *Alfred Kohler*: Karl V. 1500–1558. Eine biographie. München, 2000. (A továbbiakban: *Kohler*, 2000.) és *Alfred Kohler*: Ferdinand I. 1503–1564. Fürst, König und Kaiser. München, 2003.; *Christopher Laferl*: Die Kultur der Spanier in Österreich unter Ferdinand I. 1552–1564. Wien, 1997. (A továbbiakban: *Laferl*, 1997.); *Peer Schmidt*: „Infans sum Hispaniaorum”. La difícil germanización de Fernando I. In: *Alvar*, 2004. 273–285. p. (A továbbiakban: *Schmidt*, 2004.) A magyar nemesség szerepéről I. Ferdinánd udvarában lásd: *Pálffy Géza*: A magyar nemesség I. Ferdinánd bécsi udvarában. In: *Történelmi Szemle*, 45. (2003) 1–2. 45–59. p. Ferdinánd udvaráról, Bécs városának birodalmi központtá válásáról lásd: *Pálffy Géza*: Der ungarische Adel am Wiener Hof König Ferdinands I. In: *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher*. Münster, 2005. Szerk.: Martina Fuchs – Oborni Teréz – Újváry Gábor 78–82., 85–103. p.

a pénzügyek kezelésében, hadügyek megszervezésében, az uralkodó közeli bizalmasaivá váltak. Salamanca karrierje jelképezi a spanyolok politikai súlyának növekedését az udvarban: 1523-ban Freienstein és Karlsbach ura lett, majd 1524-től a karintiai Ortenburg grófja címét is megkapta és egyben Ferdinánd legközelebbi bizalmasává vált.⁶ 1521 és 1526-ban bekövetkezett bukása között a kincstárnoki és udvari főkancellári tisztségeket is betöltötte. Bár az uralkodó közvetlen környezetében — elsősorban az udvarban — további spanyolok töltöttek jelentős pozíciókat, 1526 után a kormányzati, hadügyi, illetve a modern államirányítást segítő új intézményeket irányító pozíciókba általában az ausztriai tartományok és rendek tagjai kerültek. 1527. január 1-től a Titkos Tanács (Geheimrat), az Udvari Tanács (Hofrat), az Udvari Kamara (Hofkammer) születése, illetve Ortenburg grófjának, Salamancának ez idő tájt történő háttérbe szorulása egyben az udvar spanyol jellegének csökkenését is jelentette.⁷ A spanyol hatás, I. Ferdinánd egyértelmű „germanizálódása” ellenére jelentős maradt: az uralkodó továbbra is a spanyol nyelvet preferálta, szemben a némettel, sőt egyes kutatók szerint változatlanul spanyolul imádkozott.⁸ Érdekes módon a császárral folytatott levelezésében a franciát részesítette előnyben, miközben a császár melletti követeivel, Martin de Salinasszal, Juan Alonso de Gámizzal, Pedro Laso de Castillával és egyéb spanyol hívével spanyolul levelezett. A birodalom, illetve a cseh és magyar királyságok ügyeiben elsősorban latinul és németül érintkezett. Az udvartartásban a spanyolok aránya e változások ellenére is meglepően magas maradt: A titkárokon, diplomatákon, katonákon, tanácsosokon kívül a költők — köztük a XVI. századi spanyol reneszánsz költészet kiemelkedő személye, Cristóbal de Castillejo —, egyházi személyek, orvosok, patikusok közül is jó páran Hispániából származtak. De megtaláljuk őket az étekfogók, udvari káplánok, főistállómesterek, főudvarmesterek között, nemcsak Ferdinánd, hanem Miksa főherceg udvarában egyaránt. Nem egy közülük a keleti Habsburg dinasztia szolgálatában maradt, hasonló módon germanizálódott, ahogy az Ferdinánd esetében is kimutatható. E jelenségre a legismertebb példát az osztrák történelemben jelentős szerepet betöltő von Hoyos család nyújtja: „alapítóatyjuk”, az 1522-től I. Ferdinándot szolgáló Juan de Hoyos, Közép-Európában ismertebb nevén Hans von Hoyos volt.

Az osztrák történész, Christopher Laferl számításai szerint a 20-as évektől valamivel nőtt a spanyol udvaroncok száma. 1522–1529 között 17–22 spanyol szolgál-

6 Laferl, 1997. 66–72; Schmidt, 2004. 278–279. p.

7 Schmidt, 2004. 280. p.

8 Uo.

ta a király közvetlen környezetét. A harmincas, negyvenes években ez a szám 30 környékére emelkedett. A spanyolok aránya a császári időszaktól, azaz V. Károly lemondásától csökkent, 1564-re mintegy 9 spanyolt találunk a császári udvarban. Jagelló Anna és Miksa felesége, Habsburg Mária királynék kíséretében is voltak spanyolok: Mária a 30-as években évente 23–27 spanyol szolgát tartott udvarában. Laferl számítása szerint Ferdinánd teljes uralkodása alatt minden tizennegyedik udvaronc spanyol volt. Rendkívül magas szám ez egy ennyire távol elhelyezkedő országhoz képest.⁹

A spanyol udvaroncok jelentős része nemcsak Ferdinándot szolgálta, hanem megbízástól függően gyakran támogatta V. Károly diplomáciáját, akár az ifjú Miksát és Fülöpöt a közép-európai, birodalmi vallási kérdésekben, akár a két ág közötti dinasztikus kapcsolatok fenntartása ügyében. Az egyes személyek vizsgálata során meglepően sok rokoni kapcsolatot lehet feltárni. Az udvari, katonai, vagy egyéb bizalmi pozíciókba bekerült személyek előszeretettel támogatták rokonaik előremenetelét, kegyhez jutását. Ferdinánd udvarában, diplomáciájában, hadügyében, sok esetben a magyarországi eseményekben is rokoni kapcsolatokat rejtő családnevekkel találkozunk: Laso de Castilla, Guzmán, Gámiz, Serna, Salamanca, Castillejo, Cardona, Meneses, Barrientos, Lascano, Aldana, Hoyos, Contreras, de la Cueva, Vélez de Mendoza, Villandrando stb. családok tagjaiból többen is megárták Közép-Európát és a Magyar Királyságot.¹⁰

V. Károly és I. Ferdinánd közötti diplomácia kapcsolattartás jellege a mohácsi vést követően megváltozott. Az ifjabb testvér számára a cseh és a magyar királyi koronák megszerzése, elsősorban a császárság területén kívüli Szent István koronája, biztosította a császári bátyától független fejedelmi szuverenitást. Viszont, ahogy azt e tanulmányban közétett levelek is tanúsítják, e függetlenség politikai, diplomáciai, anyagi és hadügyi értelemben egyaránt relatíve volt. A családi diplomáciában a korábbi főhercegi rangot betöltő Ferdinánd koronás királlyá válásával a két testvér viszonya jobban hasonlított két szuverén fejedelem kapcsolatához. A kapcsolatukra tovább is jellemző maradt a stabil politikai együttműködés, a testvéri megbecsülés és nem utolsósorban I. Ferdinánd szükségszerű behódolása és alázata császári bátyja irányába. Ezt az alárendelt viszonyt a legritkább esetekben sértette meg Ferdinánd olyan lépésekkel, amelyek a császári politika ellenében tör-

⁹ Laferl, 1997. 281–287. p.

¹⁰ I. Ferdinánd udvarának spanyol jellegeről és tagjairól részletesen lásd Laferl, 1997. és Korpás Zoltán: V. Károly és Magyarország. Bp., 2008. 209–214. p. (A továbbiakban: Korpás, 2008/1.)

téntek volna.¹¹ A testvérpáros közötti létrejött konfliktusokat is konzekvensen házon belül próbálták feloldani, a többi európai hatalmasság felé egységfrontot mutattak. Talán a családon belüli rangsornak is tudható be, hogy a két testvér teljesen eltérő jellegű diplomáciai folyamatokat alakított ki a másik irányába. V. Károly alkalmanként küldött követeket, akik nemzetiségükre nézve leginkább „északiak” (Németalföld, Német–Római Császárság, Dán Királyság stb.), mint pl. Jean de Fruyes, Jacques Fevrier, Guillaume de Montfort, Baltasar Merklin von Waldkirch, Johannes Wese, Jean d’Andelot stb., illetve kisebb hányadban „déliak”, mint a spanyol Antonio de Mendoza és Pedro de la Cueva voltak. I. Ferdinánd hasonló módon küldött alkalmi követeket, akik elsősorban spanyolok, vagy burgund tartományokból származtak: Alonso González de Meneses, Pedro de Córdoba, Francisco de Salamanca, Juan de Hoyos, Henri Hemricourt, Guillaume Basin, Jean Masson, illetve ritkábban itáliaiak, németek (Leonard Nogarola, Niklas graf zu Salm stb.)

A domináns nemzetiségek közötti eltéréseken túl a legjelentősebb különbséget mégis az adta, hogy I. Ferdinánd már uralma kezdetétől évtizedeken keresztül fenntartott V. Károly udvarában egy állandó követséget. E feladatot 1522 és 1539 között Martin de Salinas látta el, majd 1539-től e tanulmány főszereplője, Juan Alonso de Gámiz. Martin de Salinas vaskos levelezését a XX. század legelején Rodríguez Villa már kiadta¹² és a nyugati Habsburg-kutatás alapforrásai közé tartozik. E hungarika anyagokban mérhetetlenül gazdag forrásgyűjtemény máig méltatlanul nem került bele a magyar történetkutatás látókörébe.

Juan Alonso de Gámiz 1983-ban előkerült levelezése jelenleg meglehetősen ismeretlen Európa szerte, a 2002-ben publikált 53 levél még nem nyerte el azt a tudományos relevanciát, amit Salinas levelezése már elért. Ahogy e tanulmányban publikált levelekből is látszik, Gámiz levelezése hasonló módon rendkívül értékes magyar vonatkozású információkat tartalmaz, amely jelentősen hozzájárul a Habsburg-fivérek magyarországi politikájának árnyaltabb megismeréséhez.

11 Pl. V. Károly és I. Ferdinánd konfliktusát a passauai egyezség, valláskérdés és örökség kérdésében: ld. 63. sz. forrás: I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz. Graz, 1553. március 4. Egyedi esetnek számított többek közt I. Ferdinánd diplomáciai fellépése a Szentszék előtt V. Károly, Szapolyai János udvarába küldeni szándékozott követeivel szemben. Vö.: *Korpás*, 2008/1. 172–176. p. A két testvér viszonyáról részletesebben lásd: *Zombori István*: Hatalom és családi viszály. V. Károly és I. Ferdinánd kapcsolata. In: *Világtörténet*. 1993/ösz 3–15. p.

12 *Antonio Rodríguez Villa*: El emperador Carlos V y su corte según las cartas de don Martín de Salinas, embajador del infante don Fernando (1522–1539). Madrid, 1903–1905. (A továbbiakban: *Rodríguez Villa*, 1903–1905.)

Don fernando Por la gra de' dios Rey
de romanos de yndia y de bohemias

I. ábra I. Ferdinánd titulációja

Ki is volt Gámiz, illetve kik a levelezés főbb szereplői?

Juan Alonso de Gámiz 1505 környékén született Armentia de Álavaban egy vitoriai írnok, Alonso Ruíz de Gámiz és Sancha Martínez de Buendía legkisebb, harmadik gyermekeként. 1515-ben egyházi tanulmányokat kezdett az akkor már árva Juan Alonso. Jogi doktori címet szerzett és 1537-ben V. Károly káplánjának nevezték ki. Ettől kezdve a császári kíséret tagja volt. Az udvarban volt található unokatestvére, Ferdinánd császár melletti követe, Martin de Salinas is. Gámiz először 1538-ban helyettesítette rokonát, majd Salinas egyre rosszabbodó egészsége okán egyre gyakrabban, mígnem szépen beletanult az új hivatásba. 1544-ben II. Miksa udvarának káplánja és főalamiznása is volt. Ferdinánd viszonya a két követéhez, Salinashoz és utódjához, Gámizhoz, szembeötlően eltérő. A simancasi levéltáros, Isabel Aguirre Landa véleménye szerint az ok abban rejlett, hogy Salinast személyesen is jól ismerte, bizalmasának tekintette, hiszen Ferdinándot már megszületése évétől, 1503-tól szolgálta. Ugyanakkor az uralkodó Gámizzal személyesen sokáig nem is találkozott, illetve V. Károly szolgálojának tekintette. Ez a távolság magyarázatot is ad arra, hogy a levelezésben miért bánt annyira keményen Ferdinánd Gámizzal és miért vádolta — sokszor türelmetlenül — oly gyakran lassúsággal, késői válaszokkal. V. Károly 1555/56. évi lemondásait követően Gámiz kérelmezte Ferdinándtól, hogy bocsássa el őt szolgálatából, amit Ferdinánd minden ellenvetés nélkül engedélyezett. Gámiz visszavonult Vitoriaiba és 1574-ben ott hunyt el. Gámiz — úgy tűnik — hasonló módon távolságtartó volt Ferdinánddal, nem tekintette magát annyira elkötelezettnek, mint elődje, Salinas. Jó párszor nem is teljesítette pontosan Ferdinánd utasítását, sőt találunk olyan leveleket is, ahol a titkosírással írt részeket nem fordította le, tartalmát nem ismerte meg. Aguirre Landa úgy véli, hogy feltehetően azért nem desiffrározta a kódolt részeket, mert tartalmukat Ferdinánd Károlyhoz írt leveleiből már ismerte, így felesleges munkának tarthatta.¹³

¹³ Isabel Aguirre Landa: La correspondencia de Fernando de Austria conservada en el Archivo General de Simancas. In: *Alvar*, 2004. 287–307. p. (A továbbiakban: Aguirre Landa, 2004.)

A simancasi levéltárban található 190 levélből 32 darabot Gámiznak és követársának, Pedro Lasso de Castillának címezték. Ezek a levelek az 1545. évi eseményekhez kapcsolódtak. Pedro Lasso de Castilla, testvéreivel Franciscoval és Gabriellel együtt szolgálták I. Ferdinándot. Lasso de Castilla 1548-ig I. Ferdinánd főlovászmestere volt, majd II. Miksa főudvarmestereként szolgált. Több diplomáciai szolgálatot is ellátott Franciaország (1531), Spanyolország (1532), a Német–Római Birodalom (1547) és Anglia (1554) területein. 1531-ben feleségül vette Polyxena von Ungnad und Sonnegget, és házasságukból négy gyermek született. A bécsi Ágoston-rendi kolostorba temették el.¹⁴

A leveleket Ferdinánd, vagy Miksa mellett a titkárok is aláírták: Cristóbal Castillejo (Ciudad Rodrigo, 1490 – Bécs, 1550) és unokaöccse, Juan de Castillejo után az utolsó leveleket már Alonso Gámiz neve jegyzi. A három személy közül Cristóbal a legkiemelkedőbb: Cristóbal 1525-től állt Ferdinánd szolgálatába. Jó barátságban volt Martin de Salinasszal. Ferdinánd meglehetősen hamar titkárnak nevezte ki őt, majd később bizalmas személyi titkárra lett, illetve tanácsos. Az udvari funkciókon túl az irodalomtörténet a spanyol reneszánsz egyik legkiemelkedőbb költőjeként tartja számon olyan, a petrarcái irányzatot követő kortársak mellett, mint Garcilaso de la Vega és a kiemelkedő diplomata–költő Diego Hurtado de Mendoza. Castillejo 1550-ben Bécsben halt meg és Bécsújhelyen temették el. Verseit először 1573-ban adták ki Madridban.¹⁵ Unokatestvére, Juan de Castillejóról kevesebb ismerettel rendelkezünk. Feltehetően 1535-ben csatlakozott az udvarhoz és 1539-ben már spanyol titkárként tartják számon. Legvégül, Alonso de Gámiz feltehetően: Juan Alonso fia¹⁶ 1553-tól Ferdinánd spanyol titkára. Kétszer is megházasodott, első felesége Polixena Maroltinger volt, akitől két fia is született, majd második felesége Helena von Teufl lett.¹⁷ Alonso de Gámiz 1556-ban 3.000 forint kegydíjat kapott I. Ferdinándtól. A helyzet pikantériáját az adja, hogy az uralkodó a spanyolországi Yuste kolostor magányában élő császári bátyja adóságának terhére ígérte meg a kegydíjat. Feltehetően nem járunk messze a valóság-

¹⁴ *Laferl*, 1997. 244. p.

¹⁵ Cristóbal de Castillejóról részletesen lásd: *Laferl*, 1997.

¹⁶ *Laferl*, 1997. 235 p. szerint unokatestvére. Elképzelhető, hogy Alonso de Gámiz valójában nem Juan Alonso de Gámiz unokatestvére, hanem fia. Köszönet Sarusi Kiss Bélának, hogy rendelkezésemre bocsátotta az Österreichische Staatsarchiv Finanz- und Hofkammerarchiv (= ÖStA HKA) Österreichische (Niederösterreichische) Gedenkbücher 77–78. kötetének Gámizokra vonatkozó anyagát. 1557. február 8-án kelt uralkodói engedélyben a két rokont így említik: Alonso de Gámiz „hispanischen hofsecreter”, és Juan Alonso de Gámiz „unserns agenten” és „sein Vötern”. Bd. 78., fol. 16r.

¹⁷ *Laferl*, 1997. 235. p., *Aguirre Landa*, 2004. 292. p.

tól, ha azt gondoljuk, hogy Alonso de Gámiz nehezen emésztette meg, hogy egy bizonytalan esedékességű kegydíjat kell elfogadnia. Pár hónappal később – Ferdinánd udvarában élő más spanyolok lobbijának hatására – az összeget már „reálisabb” alapokra fektették: Francisco de Salamancának adományozott uralkodói provízióból engedtek át 3.000 forint megfelelő összeget a stain-i vám terhére.¹⁸

Ferdinánd leveleinek hangvételét, stílusát meghatározta, hogy a címzett nem a család, vagy más dinasztia tiszteletben álló tagja, hanem egy számára relatíve idegen személy volt. Ennek megfelelően a levelezés mellőzi a diplomáciai, túlzott udvariassági formulákat és

2. ábra I. Ferdinánd és Juan de Castillejo aláírása

egyértelműen tükrözi Ferdinánd gondolkozását, álláspontját. Ezáltal kiváló eszköz arra, hogy felmérjük, hogy egyes időszakokban Ferdinánd számára melyek voltak a legjelentősebb politikai kérdések, milyen eszközökkel próbálta célját elérni, illetve megismerhetjük a király kendőzetlen viszonyát ezekhez az ügyekhez. Szintén hasznos ismereteket nyújt a levelezés a két testvér Ferdinánd és Károly viszonyáról, döntési folyamataikról, egyetértéseikről, konfliktusaikról. Ezentúl, tükrözi azt, a magyar történetírásban máig nem helyén kezelt kérdéskört, hogy Ferdinánd jelentős részében V. Károly erőforrásaitól függött, így döntéseit általában a császár véleményét kikérve hozta meg.¹⁹ A levelezés rendkívül sokszor visszatérő problematikája az információhiány és az információáramlás. Az uralkodó folyamatosan sürgette, követelte, sőt jó pár esetben élesen számon kérte Gámizt, hogy rendszeresen, részletesen és a lehető leggyakrabban tájékoztassa őt a császári udvarban folyó ügyekről, hírekről, eseményekről. Részletekbe menő a számonkérésekben is, hiszen külön instrukciókat adott arra vonatkozólag, hogy a követ a posta hálózatot miként használja, milyen útvonalat preferáljon. De a levelekből átviláglik Ferdi-

18 ÖStA HKA Österreichische (Niederösterreichische) Gedenbücher. Bd. 77. fol. 86r. 1556. április 22. I. Ferdinánd adománylevele Alonso de Gámiz részére, fol. 213v–214r: 1556. október 22. I. Ferdinánd hozzájárulása, hogy Francisco de Salamanca részére adományozott 300 ft. províziót Alonso de Gámiz spanyol titkár kapja meg. A kifizetés a stain-i vám terhére történik. Uo. fol. 251r. 1556. november 13. I. Ferdinánd elismervénye Alonso de Gámiz által nyújtott 1.000 forint kölcsönről, amit a staini vámhivatal terhére fizettek ki 10%-os kamaton.

19 E problematikáról lásd részletesen *Korpás*, 2008/1.

nánd türelmetlensége is, hiszen sok esetben a post scriptumban megemlíti az uralkodó, hogy a levél írása közben megérkezett a pár sorral feljebb számon kért küldemény is.

Melyek a levelezés főbb témái?

Az 1542/43-as évek leveleinek tartalmát elsősorban a magyarországi oszmán terjeszkedés elleni küzdelem, az ahhoz kapcsolódó pénzügyi támogatás, források megteremtése határozza meg. A császári támogatás rendszeres igénylése, császári zsoldban lévő itáliai, spanyol katonák magyar végekre küldése, egyaránt állandó igényként és témakörként szerepelnek. A pénzügyi források megteremtéséhez kapcsolódó levelezés rendkívül hasznos forráscsoport, hiszen a mindennapi valóság szintjén mutatja meg azt az elvet, ahogy a két testvér pénzügyi kérdéseket rendezni próbált. Egyszerre jelenik meg a közös, dinasztikus gondolkodás, ahol az idősebb testvér, mint a dinasztia feje, felelős a teljes — Ferdinánd birtokait is magába foglaló —, Habsburg-birodalom védelméért, illetve a két testvér politikai prioritásai közötti eltérés, ahol az egyes források felhasználása eltérő célokat szolgál és így kettőjük viszonyában dinasztikus vita tárgya lehet. Ugyanúgy hangsúlyos megismerni azt az ad-hoc folyamatot, ahogy a testvérpár a források jelentős részét előteremtette: leegyszerűsítve a pénzek fellelésének és felhasználásának legfőbb elve az volt, hogy a hatalmas birodalom egymástól messze lévő területein felhajtható összegek, milyen gyorsan, milyen megkötések mellett voltak elérhetőek. Így nem véletlen, hogy a levelezés során Ferdinánd a magyarországi törökellenes védelem költségeire hivatkozva sokszor, az ő szuverenitása szempontjából látszólag irreleváns, V. Károly érdekszférájába tartozó forrásokra formált igényt (pl. Velence 100.000 dukát adóssága a császár felé,²⁰ nápolyi királyság 22.000 escudo hitele,²¹ angolok 40.000 dukátja²² stb.). A Szentszék pénzügyi támogatása is többször előkerül az uralkodói levelezésben. A levelezésből kitűnik az is, hogy Ferdinánd szívesen nyomon követte még a messzi Amerikából származó ezüstflotta sorsát is,²³ hiszen akár onnan származó pénzek is szolgálhatták volna az ügyét. Ez az ad-hoc folyamat rendkívül megnehezíti a császári forrásból származó és a törökellenes küzdelemben Magyarországon felhasznált pénzek sorsának nyomonkövetését, hiszen a legtrikább esetben „címkézték meg” az arany és ezüst érméket.

20 Ld. 15., 17. és 20. sz. forrást.

21 Ld. 25–27. sz. forrást.

22 Ld. 17–18 és 20. sz. forrást.

23 Ld. 52. sz. forrást.

A Türkenhilfe, mint a történetírás által jól ismert segélypénz, természetesen ugyanúgy szereplője e levelezésnek.²⁴

Külön érdekes eleme a levelezésnek az egyes birtokokhoz (pl. Milánó²⁵), vagy tisztségekhez (toledói érsekség) kapcsolódó császári tervek és Ferdinánd válasza ezekre: ha e tervek az adott esetben nem is találkoztak I. Ferdinánd szándékaival, akkor az ifjabb testvér igyekezett minimálisan annyi hasznot húzni, hogy abból számára jelentős és/vagy állandó bevétel származzon, amelyet hivatalosan ő a török elleni küzdelmekre használhat fel. Jó példát szolgál erre Bécs megerősítésével kapcsolatos levelezés, amely Ferdinánd számára fontos kérdés volt. 1545-ben külön támogatást kért erre az itáliai fejedelmektől, amit a császár nem tartott szerencsés megoldásnak, majd amikor felmerült, hogy Ferdinánd fiát, a kisgyermek Károly főherceget Toledó érsekévé tegyék meg, az elutasítás mellett javaslatot is tett arra, hogy az érsekség bevételeiből évjáradékkal támogassák Bécs megerősítését.²⁶ Nem tudunk arról, hogy ezeket a terveket megvalósították volna.

A magyarországi Habsburg haderő megerősítése rendszeresen visszatérő kérdéskör a levelezésben. Figyelemre méltó, hogy a spanyol és itáliai zsoldosok igénylése Ferdinánd számára mennyire fontos, ami tükrözi a korabeli spanyol módon szervezett haderő szupremáciáját. Egyes esetekben általános igényt fogalmaz meg Ferdinánd, más esetekben konkrét, a magyarországi hadszíntéren aktivitást kifejtő zsoldosokról szólnak a hírek. Ezek között szerepelnek olyan, a magyar történetírásban közismert személyek, mint Castaldo, Bernardo de Aldana,²⁷ vagy az ezideig kevésbé ismert Álvaro de Sande.²⁸

Az egyes személyekhez kapcsolódó adományok, kérelmek szintén fontos részei a levelezésnek. Általában spanyol udvaroncok számára kért Ferdinánd valami kegyet (pl. Ramirez doktor, Alonso Mercado, Pedro Lasso de Castilla²⁹), de érdekes a

24 Ld. 23–24. sz. forrást.

25 Ld. 6. és 29. forrást.

26 Itáliai fejedelmek támogatásáról lásd: 28. és 31., a toledói érsekségről pedig ld. 29. forrást.

27 *Szakály Ferenc*: Bernardo de Aldana magyarországi hadjárata (1548–1552). Bp., 1986.; *Korpás Zoltán*: Egy spanyol zsoldosvezér levelei a XVI. század közepén vívott magyarországi háborúkról. Adalékok Bernardo de Aldana magyarországi tevékenységéhez (1548–1552). In: Fons 6. (1999) 1–2. sz. 3–129. p. és *Korpás Zoltán*: Ami a magyarországi hadjárat után történt. Bernardo de Aldana és a spanyolok sorsa 1552 után. In: Fons, 12. (2005) 2. sz. 379–398. p.

28 *Korpás*, 2008/1. 238–243. p., és *Korpás Zoltán*: Álvaro de Sande hadjárata Trencsén vármegyében – 1545. In: *Redite ad Cor. Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*. Szerk.: Krász Lilla – Oborni Teréz. Bp., 2008. 199–210. p. (A továbbiakban: *Korpás*, 2008/2.)

29 Ld. 2. és 3. sz. forrást.

Fráter György kapcsán megfogalmazott álláspontja is.³⁰ A későbbi levelezésben találunk példát arra, hogy egy, a császár kegyét elveszítő spanyol katonát, Felipe de Herrerát ajánlja újból a császár kegyébe, vagy egy morva nemes fiát ajánlja apródként a császár figyelmébe.³¹ Luis Pérez de Vargas számára a szolgálatai elismerésül a cremonai kapitányság megüresedett tisztségét kérte I. Ferdinánd.³² Egyedinek tekinthető I. Ferdinánd azon levele, amelyben beszámol két udvaronca, Balassa János és Francisco Lasso de Castilla közötti vitáról. A két, párbajozni szándékozó fél kibékítésére magát V. Károlyt kérte fel I. Ferdinánd.³³ A családtagok állapota is gyakori téma: olvashatunk a császár köszvényéről,³⁴ Ferdinánd, Jagelló Anna és fiai, elsősorban Miksa betegségeiről egyaránt.³⁵ De szóba kerül Granvelle betegsége is.³⁶ Egyedinek tekinthető Ferdinánd levele, amelynek a végén vadászatra keres lovakat saját maga és fiai számára.³⁷

A levelek a fenti témákon túl részletesen informálnak minket az oszmánok magyarországi foglalásairól is. Az 1543. év leveleiben részletesen értesülünk Ferdinánd „tollából” Esztergom ostromáról, a védők tevékenységéről. Levelei során elsősorban Filippo Tornielli királyi hadvezér, Martin de Lascano és Francisco de Salamanca várkapitányok beszámolóira támaszkodott.³⁸ Tata és Székesfehérvár elestéről is tudósította Ferdinánd császári bátyját. 1543. szeptember 8-án megírt levelében leírást nyújtott Fehérvár szerencsétlen elestéről, a várkapu bezárásáról és a védők, köztük a várkapitány Varkocs György haláláról.³⁹ A várak eleste kapcsán Ferdinánd nem győzte hangsúlyozni, hogy milyen veszteségek érték uralmát és hogyan próbálta eredménytelenül koronája alá tartozó többi tartomány rendeitől anyagi és katonai hozzájárulást kérni, hogy visszafoglalja az elveszített területeket. Azok a cseh, morva és ausztriai seregek, amelyeket a birtokai védelmében Pozsonyba rendelt, kardcsapás nélkül oszlottak fel. Ferdinánd ugyanakkor sürgette, hogy a császár az oszmán terjeszkedés ügyében hívja össze a birodalmi diétát, hiszen a cseh és morva rendek ezt feltételül szabták a jövőbeni támogatások fejében.⁴⁰

30 Ld. 6. sz. forrást.

31 Ld. 28. sz. forrást.

32 Ld. 31. sz. forrást.

33 Ld. 41. sz. forrást.

34 Ld. 39. sz. forrást.

35 Ld. 30. és 63. sz. forrást.

36 Ld. 29. sz. forrást.

37 Ld. 29. sz. forrást.

38 Ld. 9–13. sz. forrást.

39 Ld. 14. sz. forrást.

40 Ld. 14–16. és 18. sz. forrást.

A magyarországi események mellett hasonló részletességgel és hangsúllyal szerepel I. Ferdinánd lányának, Habsburg Erzsébetnek (1526–1545) a sorsa is, illetve ettől nem függetlenül Bona Sforza anyakirályné itáliai birtokainak, Bari és Rossano ügye.⁴¹ Erzsébet, I. Ferdinánd elsőszülött gyermeke 1543 május 6-án kötött házasságot Zsigmond Ágost lengyel trónörökössel. Rövid házasságát az anyakirálynével, Bona Sforza-val való konfliktusa meglehetősen megkeserítette, ennek következtében férje is elhidegült tőle. Sokat betegeskedett, epilepsziás rohamoktól szenvedett, majd pár év házasságot követően Vilniusban váratlanul elhunyt.⁴²

A levelezésben szereplő egyik érdekes diplomáciai fejlemény, hogy az esztergomi és lengyel eseményekkel párhuzamosan az angol uralkodó, VIII. Henrik képviselője megjelent Ferdinánd udvarában. 1542/1543 folyamán V. Károly és VIII. Henrik többször is követeket küldött egymáshoz, hogy I. Ferenc francia király elleni szövetségüket tető alá hozzák. E tárgyalások során V. Károlyt Londonban 1543 során olyan személyek képviselték, mint e levelezésben is szereplő Ferrante Gonzaga, vagy a magyar történetírásban nem éppen diplomáciai képességéről elhíresült Giovanni Baptista Castaldo.

Az 1544. év kiemelkedő eseménye V. Károly és I. Ferenc közötti Crépy béke (1544. szeptember 18.) megkötése Ferdinánd ugyan üdvözölte a békekötés tényét, de meglehetősen éles hangú levelekben tiltakozott a császári szándék ellen, hogy a francia trónörökösst megházasítsák V. Károly, vagy az ő lányával és hozományként felajánlják Németalföldet, vagy Milánót. A béke értelmében Orleans hercege Károly császár Mária nevű lányával, vagy Ferdinánd király Anna nevű lányával házasodott volna. Ha Máriával házasodik, akkor Németalföldet és Franche-Comtet hozományként kapta volna, viszont ha Annával, akkor Milánót.⁴³

Ferdinánd nem csak ez ügyben konfrontálódott 1544-ben, majd 1545-ben V. Károllyal. Úgy tűnik, hogy a birodalmi gyűlés által megajánlott töröksegély ügye is feszültséget teremtett közöttük. Ferdinánd nem csak éles hangon tiltakozott a császár lépése ellen, hogy 311.000 forint megajánlott segélyt nem kap meg, hanem Granvellet egyenesen azzal vádolta, hogy letagadta az egyezményt.⁴⁴

A helyzet pikantériáját az adja, hogy Ferdinánd ugyanazokban a levelekben, ahol vitatja a birodalmi segély kérdését, egyben részletesen beszámol arról, hogy a császár által a magyar végek védelmére küldött spanyol egység Álvaro de Sande vezetésével hogyan jutott el Bécsbe, majd a királyi sereg részeként harcolt a felvi-

41 Ld. 18. sz. forrást.

42 Ld. 9., 13–15., 18. és 20. sz. forrást.

43 Ld. 21–22. sz. forrást.

44 Ld. 24. sz. forrást.

déki magyar urak ellen. E levelek különlegessége még az is, hogy az eddig ismeretlen eseményekről történő beszámolókon túl megmutatják, hogy a zsoldhiány és a velejáró fosztogatások miként tükröződnek a dinasztikus levelezésben: tudjuk, hogy a spanyol katonák fosztogatásai a Csallóközben és a Felvidéken olyan hangulatot teremtettek, hogy a magyar diéta külön törvénycikkelyt hozott ellenük.⁴⁵ Ugyanakkor Ferdinánd levelei bemutatják, hogy V. Károly és I. Ferdinánd a spanyol zsoldossereg költségét felosztották egymás között ($\frac{2}{3}$ – $\frac{1}{3}$ arányban) és a császár, a korábban említett birodalmi segély mellett ezt se jutatta el időben I. Ferdinándnak. Az uralkodó leveleiben folyamatosan számon kérte bátyján a zsold elmaradását és beszámolt a következményekről, a spanyol katonák fosztogatásairól. Úgy tűnik, hogy a keletkezett feszültséget nem tudta a két testvér könnyen rendezni, hiszen a császár álláspontja ezzel ellentétes volt: a sereg Németalföldről magyar végekre történő átvonulását ő fizeti, viszont Ferdinánd birtokain már öccse felelős a sereg fenntartásáért. Az ifjabb Habsburg erőteljesen tiltakozott és sürgette császár melletti követeit, sőt a spanyol tercio fizetőmestereit is a császárhoz küldte, hogy a tercio költségeit egyezményük értelmében kétharmad arányban Károly fizesse.⁴⁶ Az indulatokat, sőt Ferdinánd csalódását sem leplező levelek legvégül a spanyol tercio mustrájával zárulnak, ahol a sereg létszámáról, szerkezetéről is jelentős információkat kapunk.⁴⁷

Álvaro de Sande magyarországi tevékenységével nagyjából egy időben küldte el I. Ferdinánd Gerhard Weltwycket, Monluc francia megbízott társaságában, hogy a Portával békét kössön. Weltwyck útját, az 1545. évi, később a magyar rendek között nagy vihart kavart titkos fegyverszünetet, illetve később Nicoló Secco tevékenységét ugyanúgy megemlíti a levelezés.⁴⁸

Az 1545. évi levelek közül egyedinek tekinthető Ferdinánd válaszlevele V. Károly szándékára, hogy az ifjabb Habsburg öt éves, Károly nevű fiát a spanyol egyház legjelentősebb egyházkerületének, a toledói érsekségnek élére helyezze. Ferdinánd hosszú levelében nemcsak lelkiismereti kifogásokkal él, hanem felkéri a császárt, hogy az egyházkerület jövedelméből ajánljanak fel évjáradékot Bécs védelmére és megerősítésére.⁴⁹ Ugyanebben a levélben kerül megemlítésre az is,

45 Vö.: Korpás, 2008/1. 238–243. p. és Korpás, 2008/2.; 1546. évi 7. tc. Lásd még: 37–38. sz. forrást.

46 Ld. 26–27., 29. 31–39. sz. forrást.

47 Ld. 35. sz. forrást.

48 Ld. 33., 36., 40., és 43. sz. forrást.

49 Ld. 29. sz. forrást.

hogyan a cseh rendek elfogadták, hogy Ferdinánd utódjai királyválasztás nélkül örökljék a trónt.

A spanyol tercio zsoldfizetése körüli anomáliák ugyan hosszú ideig uralják a levelezést, de így is előkerülnek más, jelentős témák, mint pl. az egyetemes zsinatra küldendő spanyol főpap, Francisco de Toledo megfelelő tekintélyének kérdése. Ugyanabban a levélben Ferdinánd félelmét és aggodalmát fejezi ki, hogy felmerült a lehetősége annak, hogy V. Károly e veszélyes, a schmalkaldeni háború kitérő előtti időszakban visszamenjen Spanyolországba.⁵⁰

A schmalkaldeni háború rendkívül fontos mozzanatait idézik fel a levelek: 1546 nyarán, miután Szász Móric megtámadta János Frigyes szász birtokait, a Schmal-kaldeni Liga és V. Károly szövetségesei között kitört a háború. A források azt a kezdeti időszakot elevenítik fel, amikor a Duna mentén a császári csapatok kerültek minden ütközetet, míg meg nem érkezett a többi seregrész, többek közt a Magyarországon állomásozó Álvaro de Sande spanyol tercioja, illetve a Ferdinánd által küldött magyar huszárok.⁵¹ A legértékesebb támogatást Maximilian von Egmont, Büren grófjának serege jelentette, amivel már a császár a győzelem esélyével vehette fel a küzdelmet a felnémet csapatokat irányító Schertlin von Burtenbach ellen. Ezekben a hetekben Hesseni Fülöp javaslatára a schmalkaldeni liga csapatai a Duna völgyében koncentráálódtak. A liga ellentmondó döntései ahhoz vezettek, hogy a levél írásának a napján a császár ellenállás nélkül vonulhatott a Duna völgyében és sikerrel ütközött meg a császári lovasság Ingolstadt-nál a liga csapataival.⁵²

A levelezés utolsó nagyobb témaköre a császár uralkodásának egyik legválságosabb időszakához kapcsolódik. 1551 folyamán V. Károly Habsburg Miksával szemben a császári korona örököséként II. Fülöpöt akarta előtérbe helyezni. A szándék, hogy a mélyen katolikus Fülöp legyen a jövőbeli császár, nemcsak Ferdinánd érdekeit sértette, vagy Miksát készítette tárgyalásra a császárral szemben álló birodalmi fejedelmekkel, hanem az ingadozó szövetséges nagyurat, Szász Móricot is a Habsburgokkal való szembe fordulásra készítette. Szász Móric 1552 tavaszán váratlanul elfoglalta Augsburgot, majd nem sokkal később V. Károly ellen vonult, aki — hogy a fogságot elkerülje —, I. Ferdinánddal együtt május közepén Innsbruckból sietősen elmenekült Villachon keresztül. Május 28-án Passauba érkeztek V. Károly képviselői, illetve maga I. Ferdinánd is, hogy közvetítsenek a császár és a szász herceg között. I. Ferdinánd a császár nevében fegyverszünetet kötött

50 Ld. 39. sz. forrást.

51 Az 1700 magyar huszárról lásd: 42. sz. forrást.

52 Ld. 41. sz. forrást. Vö.: *Karl Brandt: Carlos V. Vida y fortuna de una personalidad y de un imperio mundial.* Ciudad de México, 1993. 410–461. p., *Kohler*, 2000. 318–340. p.

a lázadó fejedelmekkel. A levelezés tükrözi, azt a nehéz helyzetet, amivel I. Ferdinánd akkoriban szembesült: egyrészt a dinasztikus viták okán Károly és Ferdinánd közötti bizalom szemmel láthatóan meggyengült. Másrészt a császár az összehangolt francia és birodalmi fejedelmek támadását követően szorult helyzetbe került anyagi, katonai és diplomáciai értelemben is egyaránt, testvére komoly támogatásra sem számíthatott. A császár egészsége megrendült, köszvénye még jobban kínozza. 1552 őszén Metz ostroma nemcsak rendkívül sok pénzt emésztett fel, hanem V. Károly innentől kezdve egyre jobban háttérbe vonult és a birodalom kormányzását átengedte későbbi utódjainak, Ferdinándnak, II. Fülöpnek. Harmadrészt az oszmánok jelentős támadásokat indítottak Magyarországon és az év folyamán jelentős várakat foglaltak el.⁵³

Ezekből a hónapokból származó levelek nemcsak részletesen beszámolnak a passauai tárgyalásokról, a hadi készülődésekről, a magyar végekre szánt egyéb seregekről, hanem tájékoztatnak az oszmánok magyarországi térhódításairól, Giovanni Baptista Castaldo tevékenységéről, illetve Lippa feladása kapcsán elhíresült Bernardo de Aldana peréről is.⁵⁴ Különös megvilágítást adnak az eseményeknek azok a levelek, amelyek rámutatnak az összehangolt francia és választófejedelmi Habsburg-ellenes támadás, illetve az oszmánok magyarországi tevékenysége közötti összefüggésekre: Ferdinánd beszámolt Károlynak arról, hogy a budai pasa levelet küldött a Habsburgok ellen szövetkező fejedelmeknek.⁵⁵ Másrészt, amikor V. Károly I. Ferdinándot vádolta az 1552. évi kudarcok kapcsán, illetve Habsburg Máriával együtt gyanúsnak tartották I. Ferdinánd tevékenységét, az uralkodó indignáltan válaszolta, hogy olyan időszakban tárgyalt Szász Móriccal V. Károly nevében, amikor a saját ügyeit háttérbe szorította, Magyarországot magára kellett hagynia az oszmán támadással szemben, erejét a császár ügyeire kellett felhasználnia és jelentős katonaság nélkül maradt a Magyar Királyság.⁵⁶ Szász Móric magyarországi tevékenysége kapcsán kiemelte, hogy a volt ellenséggel való szövetkezés jelentős diplomáciai üzenet is volt az oszmánok számára, hiszen jelenléte önmagában megmutatta a franciákkal korábban többször szövetkező oszmánok számára, hogy a franciák másik szövetségese, Szász Móric már a Habsburgokat szolgálja. Bár az oszmán haderőnél jelentősen kisebb sereget nem vetettek be, de Ferdinánd véleménye szerint Szász Móric csapatainak győri tartózkodása így is óvatosságra készítette az oszmán haderőt.⁵⁷

53 Ld. 44., 45., 47., 46. és 48. sz. forrást.

54 Ld.: 47–50. sz. forrást.

55 Ld. 49. sz. forrást.

56 Ld. 63. sz. forrást.

57 Ld. 63. sz. forrást.

Az 1552. évi magyar ügyek kapcsán olvashatunk Temesvár, Drégely ostromáról, az oszmánok szlavóniai portyájáról, az augusztusi palásti vereségről, részletesebben Szolnok ostromáról, Szász Móric seregének győri tartózkodásáról, több levélben Eger dicsőséges megvédéséről, Lippa feladásáról és Aldana peréről egyaránt.⁵⁸ Ferdinánd pontosan rá is mutatott a Habsburg ellenes európai küzdelmek összefüggéseire is: leveleiben ki is emelte, hogy 1552-ben a magyarországi oszmán hódítások azért is voltak annyira sikeresek, mert a lázadó fejedelmek és a franciák ellen viselt háborúk okán a Magyar Királyság területén a Habsburg uralom jelentős védőerő és pénz nélkül maradt.

Bár már szóba került, hogy V. Károly és I. Ferdinánd közötti vita milyen geostratégiai összefüggéseket mutat be, de az 1553. március 4-én kelt levelet (63. sz. forrás) éles hangvétele és tartalma okán szükséges kiemelni: A forrás kiválóan tükrözi azt az elmérgesedett viszonyt, ami a két fivér között az augsburgi vita óta kialakult. Úgy tűnik, hogy nemcsak a két fivér került konfliktusba, hanem a vita kihatott Ferdinánd és nővére, Habsburg Mária viszonyára, illetve Ferdinándnak erőteljesen védenie kellett fiát, Habsburg Miksát is. Ferdinánd hosszú levelében éles hangon utasította el, hogy ő bátyja, vagy nővére sérelmére tett volna bármit és részletesen elmagyarázta lépései mozzintörugóját. Sértőnek tartotta, hogy Károly rossz néven vette, hogy Miksa főherceg nem vett részt a metzi hadjáraton, állítása szerint Miksa súlyos betegsége ellenére vállalta volna és ő személyesen utasította Miksát, hogy ne csatlakozzon a sereghez.

Az 1553. évi levelekben újból előkerültek a lengyel ügyek: a moszkvai nagyherceg és a lengyel uralkodó közötti viszályban kért álláspontot I. Ferdinánd V. Károlytól.⁵⁹ Unokája, Ernő főherceg születéséről is tájékoztatja a császári udvart, illetve Bona Sforza lengyel királyné Bari hercegsége kapcsán Ferdinánd továbbra is az ifjú lengyel királyt támogatta édesanyjával szemben.⁶⁰

A forráscsoportot két 1556-os levél zárja. A levelekben utalás történik Ogier Qhiselin de Busbecq lovag és Verancsics Antal portai tárgyalásaira, illetve az 1556-os fegyverszünetre II. Henrik és V. Károly között. A rövid beszámolók mellett figyelemreméltó, hogy az 1556-os pozsonyi diétáról milyen részletességgel tájékoztatta Ferdinánd a követét: pontos információt kapunk arról, hogy milyen adókat szavaztak meg a magyar rendek, kiket köteleztek fizetésre és ezeket mikor gyűjtheti be az uralkodó. Beszámolt Bebek Ferenc rendek általi elítéléséről és száműzetéséről is. A levél legvégén Ferdinánd közli, hogy II. Fülöp kérésének

58 Ld. 58. sz. forrást.

59 Ld. 64. sz. forrást.

60 Ld. 67. sz. forrást.

megfelelően Bernardo de Aldanát trencsényi fogságából szabadon engedi és ezt a magyar rendek jóváhagyták.

A teljes Gámiz-gyűjtemény, kb. 250 levél, a magánkézben lévőkkel együtt három helyen található. Közülük két forráscsoportba tartozó 69 hungarika tartalmú levelet közlök az 1542. október 18 – 1556. január 23. közötti periódusból. A legtöbb levél 1543-ból (17 darab) és 1552-ből (19 darab) származik, hasonló módon gazdag levelekben az 1545. év (13 darab), míg a kezdő és záró év 2–2 levéllel képviselteti magát. [1542 (2 levél), 1543 (17), 1544 (4), 1545 (13), 1546 (7), 1552 (19), 1553 (5), 1556 (2)]

Közlési elvek

A Simancasi Főlevéltár Estado Alemania legajo 641bis relevánsabb hungarica anyagait teljes terjedelemben teszem közzé, míg egyeseket kivonatolva. Az eredeti levelekben található titkosírás széljegyzetben desifrirozott szövege a levelekben kurzívban található. Amennyiben az eredeti levelet, vagy annak egyes részeit nem desifrirozták, azt a magyar nyelvű regesztában, rövidebb szöveg esetében az előfordulási helyen lábjegyzetben jelzem.

Az Álava Tartományi Történelmi Levéltárban fellelhető 53 dokumentumot Cuesta Astobiza már publikálta. Könyvéből a hungarika vonatkozásokat tartalmazó leveleket kivonatolva, kizárólagosan regesztaként közlöm.

A források lelőhelyei:

Archivo General de Simancas, Sección de Estado Alemania, Legajo 641bis. (1542–1556). Folios 1–183. (Hivatkozás: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis)

Archivo Histórico Provincial de Álava, folios 22071–24277 (Hivatkozás: AHPA)

Közzétette: *José Ramón Cuesta Astobiza*: Epistolario político de Juan Alonso de Gámiz secretario destacado a la Corte del emperador Carlos V, en el Archivo Histórico Provincial de Álava. Diputación Foral de Álava, 2002.

Források

1.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Bécs, 1542. október 18.

Gámiz kérelmezze a császárnál, hogy nyújtson I. Ferdinánd számára pénzügyi támogatást, hiszen nem tudja, hogy a Német–Római Császárság egyáltalán hozzájárul a törökellenes küzdelmek mostani költségeihez. Ezenkívül támogassa őt egy nagyobb létszámú spanyol gyalogság megküldésével is. Egyéb témák a birodalom helyzetéről.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 1.

2.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Bécs, 1542. december 29.

Sürgeti a spanyol katonák megküldését, mert rendkívül nagy hiányt szenved gyalogságban. Felszólítja Gámizt, hogy kérje meg V. Károlyt, hogy részesítse valamilyen kegyben két udvaroncát, Ramirez doktort és Alonso Mercado-t.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 2.

3.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Nürnberg, 1543. február 18.

Kérelmezze Gámiz, hogy Pedro Lasso de Castilla a Habsburg-fivérekért tett szolgálatai miatt birtokot kapjon a császártól.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 3.

4.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. június 1.

A császár már biztos értesült a török újabb támadásáról. Ferdinánd úgy véli, hogy az oszmán haderő Bécs ellen fog vonulni.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 6.⁶¹

5.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. június 15.

Elküldte Geronimo Gereniát, hogy a pápával és a császárral egyaránt tárgyaljon több ügyről, többek közt a törökellenes segélyről is. Ugyanakkor Gámiz egyeztessen a császárral „a kegyről és segítségről, amivel kérelmezi a császárnál, hogy az Egerben állomásozó sereget egészítse ki 2000 itáliai zsoldossal, mivel végtelen nagy szükségük van rá és nincs más mód, hogy ezt ő előteremtse.”⁶² Megfedi Gámizt, hogy gyakrabban írjon és szorgalmasabb legyen szolgálata teljesítésében. Ha a császár Itáliába érkezik, akkor hetente legalább egyszer–kétszer írjon és ne várjon a postára, hanem küldje el. Továbbítja a császár számára a nürnbergi diéta döntéseit.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 8.

6.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. június 26.

Milánó és Lombardia birtoklásáról. Amennyiben a császár úgy dönt, hogy a pápának adja, akkor Ferdinánd kérelmezi, hogy őt anyagilag kárpótolja, amit Ferdinánd a török ellen használhatna fel. „Ugyanakkor igazságos lenne, ha Ófelsége nem fe-

⁶¹ A teljes levél titkosírással írva.

⁶² „por la merced y ayuda que le suplicamos de los dos mil italianos para la armada de Agria de que tenemos infinta necesidad y ninguna manera de proveerla por otra via..”

ledkezne meg arról sem, hogy az említett fejedelemséget a magyarországi török ellenes harchoz történő hozzájárulásul bizonyos évjáradékkal terhelné meg, hiszen ez az egész kereszténység érdekét is szolgálja.”⁶³

Savoya hercegének beiktatásáról és az ő viszonya a Francia Királysággal és Firenzével.

Annak ellenére, hogy Gámiz nem bízik abban, hogy a császár katonai támogatás nyújt, továbbra is sürgesse a spanyol katonaság megküldését, hiszen az oszmánok támadnak és Ferdinánd meglehetősen fegyvertelennek érzi magát, mivel nincs sem megfelelő anyagi forrása, sem serege. A sereg, amelynek a birodalmi gyűlés döntései alapján Regensburgban kellett volna összegyűlnie, nem jött, sem azok a katonák, akiket a nürnbergi és a speyeri diétán számára megszavaztak. Kizárólagosan a bajok és a szászok hajlandóak sereget kiállítani. Panaszkodik, hogy a császár a törökellenes költségek ügyében nem válaszol leveleire. Elküldött több követet, egyet Lengyelországba, másikat Izabella, özvegy magyar királynéhez. Megküldi e követségek utasításának másolatát és a válaszleveleket. A lengyel királyné kérelmét másolatban küldi és összegzi Salm gróf és a lengyel királyné krakkói tárgyalásának összefoglalóját. Tárgyaltak bizonyos nápolyi birtokokról is. Ugyanakkor tájékoztatja Fráter György bizonyos lépéseiről. Fráter Györgyről megjegyzi, hogy „Magyarország ügyében tisztelettel és az ő megalégedésére kell eljárunk, megküldöm azt amit Fráter György kér és nem azért mert ő személy szerint megérdemli, vagy megfelelő dolgokat végez, hanem azért, hogy nehogy ellenünkre tegyen és ő olyan ember, aki Magyarországon kedve szerint sok jót és károsat tud tenni, ahogy már többször is kárt okozott, amihez megfelelő képessége van.”⁶⁴

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis, fol. 9.

63 „Así mesmo sera justo que su majestad no olvide de cargar y meter con el contrato alguna pension por subsidio anual sobre el dicho estado para ayuda a la guerra y defension del turco por la parte de Ungria y mas pues es en beneficio general de la xpiandad...”

64 „A Ungria tocante al qual se deve tener respecto y complazerle enbio lo que pide aviendo lugar no porque el lo merece ni haze obras dello sino porque no las continue adelante y porque es persona que puede en Ungria hazer bien y mal si quisiere como solia hecho dañar ... y tiene ingenio para ello.”

7.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. július 5.

Megkapta a június 17-én és 23-án kelt leveleit. Egyidőben ezzel érkezett don Diego és a pápához küldött követe, Gerónimo Gerenia latin nyelvű levele is, amelyben beszámolt a pápával történt tárgyalásról. Ferdinánd sürgette, hogy minél hamarabb eredményre jussanak, hiszen a török közeleg. Mivel már nincs idő arra, hogy a császár egy sereggel jöjjön az ő segítségére, kéri, hogy a császár kérelmezze a pápánál Öszentsége hozzájárulását az oszmán ellenes védekezéshez. A török elfoglalta Valpót, átkelt a Dráván és Pécs védői elhagyták a várat, innen feltehetően Székesfehérvár és Esztergom felé vonul tovább.

Megkapta a 18-án kelt levelét és örömmel olvasta, hogy a császár közbenjárására a pápa segítséget ajánlott fel. Sürgeti, hogy ezt felajánlott sereget minél hamarabb Magyarországra irányítsák.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 10.

8.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. július 7.

A nürnbergi birodalmi gyűlésen felajánlott sereg eddig sem gyűlt össze és már nem is fog. Ferdinánd kéri, hogy V. Károly rendelje el a diéta rendeleteinek betartását és végrehajtását. Egyes városok, mint Ulm és mások nem küldték el a rájuk kirótt segítyt Bécs védelmére, mert még a Schmalkaldeni Liga rendeleteit is be kell, hogy tartsák.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 11.

9.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. augusztus 5.

Utolsó levelében beszámolt arról, hogy július 23-án az oszmánok ostrom alá vették Esztergomot. Azóta a királyi tanács egy tagjának és a várat védő Martin de

Lascano leveleiből is megtudta, hogy mielőtt ostromzár alá vonták volna a várat, a védők sikeresen felkészültek szükséges élelemmel és a várat lőszerrel is jól ellátták. Megközelítőleg 2000 katona védi a várat. Úgy véli, hogy Székesfehérvárat is ostrom alá vonhatták, mert az oszmánokat látták Buda mellett elvonulni. Filippo Tornelli pár kompánia itáliai zsoldost küldött Székesfehérvárra, akikkel együtt kb. 10.000-es létszámot is meghaladják a védők. Tornelli a maradék itáliai zsoldossal Komáromban maradt és a várat erősítik. Ferdinánd csapataival Prágából Morvaország felé indul és ott meglátja, hogy miként tudja a birtokait a legjobban megvédeni. A nagy szükségben utasítja Gámizt, hogy kérelmezze a császárt, hogy a Velencei Köztársaság 2000 dukátos adósságát neki átadja.

Lengyelországi követétől, Marsupinotól tájékozódott lánya, a lengyel hercegné helyzetéről, ahogy bánnak vele és a nápolyi királyság Bona Sforzához kapcsolódó birtokainak ügyeiről. Ferdinánd hangsúlyozza, hogy Gámiz mindenképpen olvassa fel, vagy olvastassa el a császárral levelét, hogy ezt a kényes ügyet a lehető leghamarabb megoldja a császár.

Don Fernando por la gracia de dios rey de rromanos, de Vngria y de Bohemia

Licenciado de Gamiz amado nuestro, postrero del passado os scrivimos ultimamente todo lo que ocurria y como por la nuestra avreis visto el turco puso cerco al castillo de Strigonia⁶⁵ a XXIII del passado. Despues de lo qual en este medio hemos tenido la nueva mas cierta y confirmada por persona propia de nuestra casa y consejo que se hallo alla baxo por nuestro mandado y tambien por letra de Martin de Lazcano⁶⁶ escrita al punto que la armada del turco llegava por la parte del agua. Y lo que por anbas relaciones y por otras se entiende es que antes que el dicho castillo se acabasse de cercar por todas partes hubo lugar de proveerle de lo que avia menester sobre lo que antes tenian demanera que quedava con todo el recado que Lazcano avia pedido assi de gente que son hasta dos mill hombres buenos de guerra como de polvora y bastimentos y todas las otras cosas que para semejante lugar y negocio se requierren, de manera que tenemos confiança de estar aquello con la provision necessaria y esperança que se defendera. Assimesmo lo de

65 Esztergom.

66 Martin de Lascanoról lásd: *Korpás*, 2008/1. 237. és 278. p.

Alba Regal creemos estar assercado por que el conde Filipo Torniel⁶⁷ visto que el turco passo de largo a Buda sin detenerse en ella enbio alli luego vanderas de italianos de los que tiene a cargo con los quales y con la gente de sueldo que antes avia dentro y con la de la tierra que alli se ha juntado tenemos por cierto aver dentro arriba de X mill hombres, que con el ayuda de Dios bastan por agora a defendella, demas desto el dicho conde con el resto de los ytalianos que traxo segun antes se scrivio, se ha quedado en Comaro⁶⁸ para fortificarla y hazer alli estorvo al enemigo y se ha mostrado y muestra muy bien.

Yo quedo dando priessa y orden en la salida de aqui en propia persona con la gente deste reyno lo qual sera sin falta con ayuda de nuestro señor al mas tardar para el dia de Sant Bartolome o por ventura antes, con acuerdo de yr derecho a Zename⁶⁹ que es una villa de Moravia X leguas de Viena⁷⁰ y de alli veremos segun la disposicion de las cosas lo que se podra hazer de bien y estorvar de mal en favor y socorro de nuestras tierras de lo qual con el tiempo daremos aviso a Su Majestad⁷¹ y Vos se lo dad agora desto que scrivimos, tornandole a hazer siendo necessario grande ynstancia por la merced de los II mill ducados de Venecia que por la ultima le supplicamos por la grandissima necesidad que destes tenemos y danos luego con diligençia y prestos aviso destes que en ello se haze

Assimesmo hemos recibido letras de Marsupino⁷² nuestro secretario que por nuestro mandado esta en Polonia segun ha Su Majestad entendido por las passadas y porque lo que contienen de aviso assi por lo que toca a Su Majestad en el Reyno de Napoles como al tratamiento de mi hija⁷³ son cosas que ymportan segun vereis enbiamos a Su Majestad las copias destas las quales le supplicad lea o haga leer o leedselas Vos mesmo de manera que Su Majestad advierta en ello y entienda lo que passa para proveer en todo lo que le pareciere convenir y ser a proposito teniendo por cierto que el dicho Marsupino es hombre cuerdo y entendido y que no scrive ni avisa vanamente.

67 Filippó Tornielli di Novara V. Károlyt több hadjáratban is szolgálta. 1542-től császári parancsra I. Ferdinándot segítette Magyarországon. Részt vett Brandenbúrgi Joachim Buda visszafoglalására indított hadjáratában, majd 1543 szeptemberében a Győrben állomásozó királyi csapatok vezére.

68 Komárom.

69 Semanin, Csehország.

70 Bécs.

71 V. Károly.

72 Giovanni Marsupino, I. Ferdinánd titkára.

73 Habsburg Erzsébet (1526–1545).

Tambien hemos recibido vuestra carta de XX del passado con las demas que vinieron con ella y holgado de saber el despacho de Tranquillo. De Praga V de Agosto de 1543.

El Rey Castillejo

Verso: A nuestro fiel y amado el licenciado Juan Alonso de Gamiz de nuestro consejo acerca dela Magestad Cesarea reside.

Llego sabado a XVIII de agosto.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 12.

10.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. augusztus 12.

Utolsó levele óta az oszmánok ostrom alá vették Esztergomot és három napon keresztül lövették. A várfal jelentős része ledőlt és augusztus harmadikán, pénteken az első rohamot intézték a vár ellen. Ahogy a várparancsnokok, Martin de Lascano és Francisco de Salamanca leveleiből értesült, a roham során csak 8 német és 2 itáliai esett el és a védők visszaverték az ostromlókat. A hírt a várból egy, a Dunát átúszó ember hozta. Szombaton, vasárnap és hétfőn (augusztus 4–6.) tovább lövették a várat és a vár közepén lévő templom, illetve a víztorony leomlott. Ezt követően hétórás rohamot intéztek a törökök. Filippo Torielli utasítására Zapata zászlótarató 50 lovassal a tilsó partról nézte a történéseket, majd visszatért beszámolni Komáromba. Elmondásuk szerint a várkapu felől nagy füst áradt, úgy vélik, hogy egy aknát robbantottak fel az ostromlók. Megérkezett Komáromba két magyar földműves is, akik elmondták, hogy a várkút halottakkal volt tele. Ferdinánd nem tudja, hogy milyen állapotban van a vár és türelmetlenül várja a további híreket. Attól tart, hogy a törökök túlereje miatt elesik a vár, ami rendkívül veszélyt jelentene birodalmára. Ugyanakkor kifejti, hogy bízik Lascano és katonái felkészültségében és tudásában.

Az oszmán tábornok megjárta embereket azt a hírt terjesztik, hogy az ostromlók nagy hiányt szenvednek élelemben és hadi szerekben. A Bécsben egy pfenningbe kerülő kenyér kb. 16-szor annyiba kerül ott. Az utánpótlást szállító nagyobb bárkák nem tudnak Budáról Esztergom alá menni, mert Visegrád védői elsüllyeszti az elhala-

dó hajókat és emiatt csak a kisebb naszádok jutnak csak át. A hiányok miatt nagy az oszmán táborban a halandóság.

Csatoltan küldi az oszmán táborból megszökött morvaországi nemes német nyelvű levelét, aki 10–12 éve esett az oszmánok fogságába.

Csatoltan küldi a lengyelországi követe, Marsupino levelét és kéri, hogy a császár intézkedjen az ügyben: lányával, Habsburg Erzsébettel a férje, Jagelló Zsigmond Ákos trónörökös öt napja, hogy nem alszik és egyik délután el is búcsúzott tőle, mondván, hogy Litvániába megy. Erzsébet Jagelló Zsigmond és Bona Sforza uralkodókkal maradt, majd egy járvány miatt Krakkóból ők is elváltak. Ferdinánd úgy tudja, hogy a király elhidegülésének oka, hogy állítólag megbabonázták Erzsébetet és sokszor magán kívül van.

Július 20. óta nem kapott Gámiztól levelet és nehezményezi, mert annyira közel van most hozzá, hogy akár naponta is írhatna, ami a jelenlegi körülmények között kifejezetten fontos lenne.

Levelét írva megkapta július utolsó napján kelt levelét, amelyben értesült arról, hogy mi történt Württemberg hercegével, illetve hogy a császár rövidesen meg-egyezik a birodalmi fejedelmekkel és választókkal a birodalmi segélyről, amire ő már nagyon vár. Kéri, hogy a császár folytassa a tárgyalásokat a protestánsokkal. Titkosírással: Angliából kapott híreket kétséggel fogadja és nagyon rossz fejleménynek tartaná.

Nagyszeben városából levelet kapott, amit tovább küld a császárnak és Gámiz kötelessége, hogy ne csak elolvassa a császár a levelet, hanem meg is válaszolja, hiszen a város mindig is hű volt hozzájuk.

Raguzából Fernando de Gonzaga számára küldtek egy levelet, amit ő felbontott, de továbbküldi.

Don Fernando por la gracia de dios rey de rromanos, de Vngria y de Bohemia

Licenciado Gamiz amado nuestro, por nuestra ultima letra de V del presente avreis entendido y hecho saber al emperador nuestro señor lo que hasta aquel dia passava y se sabia del turco despues que puso cerco al castillo de Strigonia despues aca se entiendo es que aviendo batido terriblemente tres dias y derribado gran parte o mas de la metad de la muralla viernes a tres del presente dieron el primer asalto en el qual fueron muertos delos dentro X personas solas VIII alemanes y dos italianos y los turcos rebatidos, lo qual se supo por carta de Martin de Lazcano y Francisco de Salamanca que el sabado siguiente en la noche despacharon un hombre por el rio y passo a nado de la otra parte con sus cartas. Los turcos tornaron despues a batir

sabado y domingo y el lunes de mañana a VI deste y derribaron la yglesia que esta en medio del castillo y la torre del agua y dieron otro asalto que duro siete oras lo qual todo vieron desde la otra parte del rio. El alferes Çapata⁷⁴ y cinquenta de cavallo que el conde Filipo Torniel avia enbiado a ver lo que se hazia y estuvieron presentes a ello el rio en medio que es harto cerca y bolvieron aquella mesma noche a Comaro que es cinco leguas mas arriba con la nueva y decian assimesmo aver visto gran humo hazia la puerta del castillo que salio subitamente lo qual se cree aver sido alguna mina que rebento en aquella parte. Despues de lo qual vinieron dos labraderos ungaros delos que van y vienen al campo del turco con bastimentos que dixeron aver visto el fosso lleno de muertos aun que no se sabe quantos ni tampoco el daño que los de dentro recibieron por que aun no ha avido tiempo de poderlo saber mas no puede tardar la nueva y aviso dello la qual quedamos sperando de ora en ora para entenderlo que passa y como les va como cosa en que al presente conosiste gran parte desta guerra porque delo que alli sucede depende mucho para lo demas y la cosa esta en punto que ay razon y causa para temer que se pierda aquella plaça por la gran pujança del enemigo y tambien de tener buena sperança por el buen rrecado que Lazcano y los que estan con el ponen en defendella.

Tambien se sabe por avisos ciertos de personas que andan en el campo del turco y lo han visto de dia en dia que ay en el gran falta de vituallas y muy gran carestia de toda cosa de comer y que un pan que vale aca un fenique de Viena vale entrellos dos asperos y mas que es XVI vezes mas y la avena assimesmo carissima y todas las otras cosas necessarias la qual falta ha dias que padecen antes mucho que a Buda llegasen pero despues se los ha enterado por no poder llegar con la armada y barcas grandes a Strigonia sino con solas nazadas por que son ynpedidos del castillo de Visegrado que esta mas abaxo entre Buda y Strigonia de donde le tiran y han hechado a hondo ciertas barcas y demas desto ay en el dicho campo del turco segun se entiende mortandad no pequeña de manera que es de sperar en nuestro señor nos ha de ayudar a rresistille.

Aqui va un memorial en aleman por donde podra Su Majestad ver el numero de la gente que el turco tiene consigo el qual memorial se ha avido de un moravio vassallo nuestro que ha X o XII años que fue preso y siendo esclavo de un veedor o contador de la guerra por cierto desgrado le corto la cabeza agora en Buda y se salvo y vino a Strigonia antes que el campo y de alli a Viena y ha dado quenta desto.

Assimesmo tenemos nuevas letras de nuestro secretario Marsupino que esta en Polonia las copias o extractos de las quales enbiamos aqui para que Su Majestad

74 Zapata zászlórtartó Vö. Korpás, 2008/1. 237. p.

tenga cuenta de todo y ordene y haga en ello lo que le pareciere segun antes scrivimos por que demas delo que vera por las dichas copias sabemos por letra de la Reyna nuestra hija como su marido al fin despues de cinco dias que no durmieron juntos la ultima vez se vino a despedir della una tarde antes de su partida en presencia de hartas personas y con solo darle la mano y dezirle que el se yva a Lituania a cosas que cumplan y que volveria quando pudiesse se partio della dexandola con los viejos Rey y Reyna⁷⁵ que tambien se avian de partir de Cracovia⁷⁶ por causa dela pestilencia y la llevaran consigo no se puede acabar de saber que sea la cavsa de tan gran estrañeza y desamor aunque se piensan muchas una delas quales es que deve estar hechizado y fuera de sy.

No hemos visto letra vuestra despues de la de XX de jullio que srivisteis de ultima y seria razon aver scritto otras despues aca specialmente yendo por el camino de las postas por via delas quales lo podriades hazer cada dia aun que fuesse brevemente como otras vezes os lo avemos encargado lo qual hazed asy por amor y servicio nuestro por que en todo tiempo y mas en este importa mucho tener aviso contino de lo que passa para que mejor nos entendamos.

Estando despachando esta hemos rrecibido la vuestra de postrero de jullio y holgado nos de entender el processo de la jornada de Su Majestad y lo que passo con el duque de Viertanberg⁷⁷ y assimesmo el cuydado y diligencia que Su Magestad tiene a cerca de los electores y otros principes por lo que toca a la ayuda del ymperio que speramos lo qual es todo bien menester segun la necessidad de aca y la dilacion y negligencia dellos que aun delo prometido en la dieta de Norinberg,⁷⁸ no sabemos que se avia acudido al rreceptor con mas dellos XXX o XL U⁷⁹ florines que antes scrivimos y a la causa no tuvieramos por ynconveniente sino por ventaja que Su Majestad huviera mandado dexar salir y enbiarse los mandatos ynprestos como aviamos pedido que todavia aprovecharon specialmente hallandose Su Majestad en Alemania pues se tuviera respeto a su presencia pero ya seria tarde para ello no estando hecho quando esta llegare y el rremedio sera assitir Su Majestad e ynstar por otra via como lo haze en el cumplimiento desta obligacion y socorro y meter en camino a lo protestantes de lo qual todo nos dad aviso con diligencia y tambien de demas *la nobedad de Inglaterra que dezia aver en la carta de*

75 Bona Sforza (1518–1557) és Öreg Jagelló Zsigmond (1506–1548).

76 Krakkó.

77 Württemberg.

78 Nürnbergben 1542-ben és 1543-ban is tartottak birodalmi gyűlést.

79 Azaz harminc- és negyven ezer forint.

*Castillejo poniendo duda en lo que de alli scriviamos de que nos desplaze mucho que venia a muy mala conyuntura.*⁸⁰

Aqui va una carta que scriven los della cibdad de Cibinio⁸¹ en Transilvania a Su Majestad dadsela y procurad que se les rrespuesta porque han sido siempre leales y merecen todo favor. De Praga a XII de agosto de 1543.

El Rey

Tambien va aqui una carta abierta para don Fernando de Gonzaga⁸² la qual nos vino con otras de Ragusa y pensando que se nos enbiava para que la viessemos la abrimos dedselo y dezidle la causa dello.

Castillejo

Verso: A nuestro fiel y amado el licenciado Juan Alonso de Gamiz de nuestro servicio acerca dela Magestad Cesarea

Respondida en el campo sobre Dura⁸³ a XXVI de agosto estado en esta la copia de Polonia.

1543

Del rey mi señor de Praga a XII de agosto

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 13.

⁸⁰ A dőlt rész titkosírással!

⁸¹ Nagyszeben.

⁸² Ferrante Gonzaga (1507–1557). V. Károly hű hadvezére, részt vett Róma 1527. évi kifosztásában. 1535–1546 között szicíliai alkirályként szolgált a császárt, majd 1546–1554 között Milánó kormányzója volt.

⁸³ Düren.

11.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. augusztus 18.

Esztergom kapcsán Filippo Tornielli leveléből bizonyos már, hogy az augusztus hatodikai, hétfői rohamot követően másnap, kedden az oszmánok a víztorony felől újból támadtak és csüörtökön pedig elfoglalták a várat. Nem tudja, hogy milyen úton került a birtokukba a vár, feltehetően valamilyen megegyezést követően adták fel a védők. Megírták neki, hogy Lascano és Salamanca kiment a török táborba tárgyalni, ezt kihasználva a törökök beszivárogtak a várba és megölték a védők nagy részét. De Tornielli 13-án kelt levelében tájékoztatta, hogy ötven lovasa találkozott a Duna túlsó oldalán Lascano és Salamanca csapatával, mintegy 1000 fővel. Nagyszombat felé tartottak a védők. Esztergom eleste hatalmas veszteség és Lascano úgy véli, hogy Esztergom után a török Komáromra támad. Komáromot megerősítették és odairányították Leonhard freiherr von Velst a pápai zsoldosokkal egyetemben.

Júliusban érkezett a linzi udvarba egy gyanús angol, aki azt állítja magáról, hogy az angol uralkodó küldte őt követségbe a császárhoz, majd ő hozzá. Másnap továbbindult Bécs irányába, Bécsnél Leonhard von Vels feltartóztatta és kikérdezte. A követ átadott egy angol és egy latin nyelvű levelet, illetve azt állítja, hogy a császár melletti angol követ, illetve Granvelle is ismeri őt. A beszámolót és a levelet továbbítja a császár számára.

Sürgeti Gámizt, hogy írjon neki, különös tekintettel, hogy a jövő évben tervezi a császár egy bizonyos hadjárat megindítását.

[Ferdinánd levelének titkosírással írt részét Gámiz követ nem fordította le.]

Megérkezett Fráter György küldötte és tájékoztatta, hogy állítólag Ferdinánd beleegyezésével adófizetés fejében békét kötött a törökkel, amelybe Sziléziát és Morvaországot is belefoglalták.

Don Fernando por la gracia de dios rey de rromanos,
de Vngria y de Bohemia, etc.

Licenciado Gamiz amado nuestro, por nuestra carta de XII del presente avreys visto y dicho al emperador mi señor el estado en que las cosas de aca quedavan segun lo que hasta aquella ora se nos avria scrito de abaxo despues aca avemos tenido diversas rrelaciones de lo que en Estrigonia ha passado en este medio por

que como los que las enbian no han podido averlas sino por via de villanos hungaros muchas veces dizen uno por otro y no puede del todo averiguarse la verdad pero lo que ultimamente entendemos por letras del conde Felipo Torniel es que despues del grande assalto que los turcos dieron lunes a VI deste segun scrivimos por la passada luego el martes siguiente tornaron a batir y combatir de nuevo por la torre del agua y el jueves adelante a del mesmo ganaron la fortaleza y se han hecho señores della la forma dello aun hasta agora no se sabe pero es de creer que fue por trato al qual devio forçar a los nuestro alguna gran necessidad y aviassenos scrito que Lazcano y Francisco de Salamanca avian salido a tratar y entretanto entrandosse el castillo por fuerça y que eran muertos todos los que en el avia excepto ellos. Pero agora nos scrive el dicho conde Filipo a XIII deste que cinquenta de cavallo que enbio alla por estotra parte del Danuvio encontraron a los dichos Lazcano y Francisco de Salamanca con IU⁸⁴ hombres delos que avian tenido dentro y que yvan camino de Tornavia⁸⁵ ques es a la mano derecha de Strigonia mas arriba de donde se ynfiere aver sido perdida por trato como esta dicho y hasta esta hora no sabemos otra cosa la qual se sabra presto y daremos aviso della a Su Magestad pero esta es muy gran perdida porque era la llave y entrada de lo demas y scrive assimesmo que el dicho Lazcano le enbio a avisar que el turco despues de puesto cobro en Strigonia vernia derecho a Comaro la qual quedava harto mejorada de reparos que no del todo cumplida para poder rresistir pero que si el turco se detuviesse cinco o seis dias pensava tener el castillo de arte que pudiesse defenderse y enbiava a Leonardo de Felez⁸⁶ por los ytalianos del Papa que deven ser ya llegados a Viena y por otras gentes (sic!) de nuestras tierras para hazerse fuerte alli y dize que si la dicha gente le llegasse en tiempo sperava de defender la ysla y el castillo e ynpedir al turco que no passe adelante por agora pero no le enbiando la gente a tiempo o llegando alli el turco antes que el este a punto de defensa tenia pensamiento de subirse arriba a Viena a juntarse con Felez esto es todo lo que al presente se puede scriver y significar de lo qual darreys aviso y quenta a Su Magestad.

El mes de jullio passado vino a Linz un hombre yngles el qual senbro alli palabras y platicas sospechosas diziendo que era embaxador del rrey de Ynglaterra enbiado al emperador mi señor y de Su Magestad despues a mi y que el avia de venir a mi por la posta en nombre del dicho rrey de Ynglaterra y otro dia se partio por agua a Viena y otras semejantes relaciones de poco concierto y fuera de

84 1.000, azaz „un mil”.

85 Nagyszombat.

86 Leonhard freiherr von Vels.

proposito que dieron causa a que nuestros officiales concibiendo mala opinion de su persona enbiaron a dar aviso dello a Leonardo de Felez a Viena el qual le ha hecho detener y preguntar y viendole variar de lo que antes avia dicho ha acordado de guardarlo arrestado pero con honesto tratamiento hasta saber quien es y nos ha enbiado aqui los ynterrogatorios que le ha hecho y dos cartas del mesmo honbre una en yngles y otra en latin para el enbaxador del rrey de Ynglaterra que reside con Su Magestad el qual dize que le conoce y moss de Granvela⁸⁷ tambien a los quales mostrareys las dichas cartas y segun lo que testificaren del nos dad aviso de lo que de su persona y condicion se supiere para que aca se haga con el lo que pareciere convenir y no olvideys ni negligays de scrivirnos a menudo segun os esta mandado porque es cosa necessaria y en que miramos mucho procurad de saber⁸⁸ el moss de Granvela lo que Su Magestad piensa hazer en la empresa de alla el año venidero para tomar ventaja dello si podra hazernos⁸⁹ para o de otra porque conforme a ello nos gobiernesemos sabiendo.....⁹⁰ segun el estado delas cosas lo qual hablad con mucho cuidado a moss Granvella y dad nos aviso de la respuesta.

Aqui es venido agora un mensagero de Fray Jorge⁹¹ con instruccion suya que dize aver tratado la paz con el turco por Selesia y Moravia dandole tributo y por nuestro consentimiento y enbiamos copia dello con esta carta a Su Magestad tenga aviso de todo lo que aca passa y el dicho mensagero adelanto al arzobispo de Lunden con que ha estado otras vezes de gente del dicho Fray Jorge.

A este punto hemos recibido vuestra letra de VII de este que habla principalmente lo.....⁹² de que holgamos y a sido avisado por vuestra carta y se terna de la nuestra el medio y forma que avisays por agora su demanda. De Praga XVIII de agosto 1543

El Rey

Castillejo

87 V. Károly titkára, Nicolas Perrenot de Granvelle (1484–1550).

88 Inntentől kezdve más kézírás.

89 Megfejtetlen titkosírás.

90 Megfejtetlen titkosírás.

91 Fráter György.

92 Megfejtetlen titkosírás.

Al fiel y amado el licenciado Juan Alonso de Gamiz de nuestro consejo acerca dela Magestad Cesarea

Del Rey de Praga XVIII de agosto 1543.

Recevida a III de septiembre. Respondida a X.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 14.

12.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. augusztus 20.

„A törökről a korábban írtakhoz képest nem tudunk más dolgot, minthogy 14-én még Esztergomnál volt, hogy rendbe hozza a várat, amennyiben újabb híreink lesznek értesítjük Öfelségét, Prágából, 1543. augusztus 20.”⁹³

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 15.

13.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Prága, 1543. augusztus 24.

Utoljára 20-án írt és megkapta Gámiz augusztus 11-én kelt válaszát. Olvasta, hogy mit tárgyalt a császár a törökellenes segély ügyében a rajnai, mainzi választófejedelmekkel és a kölni érsekkel és hogy nem volt eredményes. A császár neki írt levelében teljesen másképpen tájékoztatta, egyértelműen azt írta, hogy a tárgyalást eredményesen befejezte és megegyezett a fejedelmekkel.

Örömmel vette, hogy a császár több levelében is kifejezte, hogy mennyire fontosnak tartja a „lengyel ügy”, azaz lánya, Habsburg Erzsébet ügyének megoldását. Hasonló módon egyetért azzal, hogy a nápolyi alkirályt és Granvellet is bevonták.

Szintén örült annak a válasznak, amit a velencei pénz kérdésében a császár adott. Gámiz személyesen tolmácsolja köszönetét Granvellenek a közbenjárásért.

⁹³ „Del turco despues de lo antes scritto no sabemos otra cosa sino que a los XIII de este estava todavia en Estrigonia entendiendo en reparalla dicho que mas se supiere avisaremos siempre a Su Magestad, de Praga...”

A pénzhez kapcsolódó okmányok Ferdinánd kamarájában nem találhatóak, kérje el Idiáqueztól.

Megkapta a Hesseni örgrófnak adott instrukciók másolatát, illetve azt, amiben megegyezett Granvelle Brunswick hercegével és Brandeburgi Joachim indulásáról szóló tájékoztatást, egyetért a császár döntéseivel és hasznos lépéseknek tartja.

A török az ostromágyúkat hajóra rakta és Esztergom alól Budára vitte a Dunán. Budáról biztos, hogy Székesfehérvár ellen megy, mert könnyebb az ágyúkat sík terepen vinni, mint Esztergomból a hegyeken keresztül. A sereg Tata ellen vonult, a várat a védők ellenállás nélkül feladták. Torielli fél attól, hogy Komáromra is rátámadnak, hiszen még nem fejezték be a vár megerősítését és a török nagyon közel van. Esztergom eleste kapcsán még nem lát teljesen tisztán, úgy hírlík, hogy első-sorban azok az itáliai katonák voltak az okai, akik Francisco de Salamancával vonultak be. Egyetért a császárral, hogy az itáliai zsoldosok nem alkalmasak várvédésre, hasznosabb ha a mezei seregben vannak. Tirolból küldtek számára egy német nyelvű beszámolót, hogy a császárral vonuló spanyol és más zsoldosok milyen kárt okoztak. Kéri, hogy térítsék meg a kárt.

Don Fernando por la gracia de Dios Rey de Rromanos,
de Vngria y de Bohemia etc.

Licenciado Gamiz amado nuestro a XX del presente os scrivimos vltimamente lo que en este medio avreys visto y despues aca hemos recebido vuestra carta de XI del mesmo en que quanto a lo proximo scrivis la diligencia que el enperador mi señor puso por la ayuda contra el turco con los electores palatino y Maguncio⁹⁴ en presencia y con el de Colonia⁹⁵ por cartas y lo poco que a provecho con ellos y las escusas que a ello dan lo qual tenemos por cierto segun significays caso que en la carta de Su Magestad se scrive de otra manera. Porque dize claro averlo acabado y concertado con los dichos palatino y Maguncia y fuera bien necessario hazerse assi porque delo contrario se sigue gran daño faltando lo que se sperava de parte suya y de otros a tiempo que las cosas de aca para las cuales es menester estan en tanta necessidad y aviendo yo fundado el remedio y socorro dellas en la dicha ayuda y gastado tanto y no veo otro remedio no pudiendo Su Magestad hazer mas sino encomendarlo a Dios con hazerse de parte nuestra quanto nos es possible como

94 Rajnai választófejedelem és mainzi érsek.

95 Kölni érsek.

solemos y quanto a lo de los mandatos no ay de nuevo que dezir sino remittirnos a lo que en este medio se ha scrito como aveys visto.

Holgamos de entender lo que Su Magestad siente del negocio de Polonia que por las passadas ha sido scrito y que quiera poner la mano en ello por que cierto aquello es lo que conviene y no lleva otro remedio ni camino pues se han tentado todos los otros que en semejante dolencia podia aver y devieran a provechar pero todo no vale y las cosas de alli quedan en el estado que por las letras y relaciones enbiadas avra Su Magestad entendido y lo mesmo ha tornado a confirmar nuestro secretario Marsupino despues aca assi que sera necessario que Su Magestad proceda en el caso con el medio que esta escrito assi con los que de parte de la Reyna a essa corte fueren como por via del visorrey de Napoles⁹⁶ y moss de Granvela nos haze mucho plazer y servicio y lo que dever en tomar la cosa tan a pechos como nos avisays.

Assimesmo hemos avido plazer de la buena respuesta que Su Magestad os ha dado sobre nuestra peticion de los dineros de Venecia y vos nos aveys hecho mucho servicio en la buena diligencia y medios con que aveys negociado con aviso y asistencia de moss de Granvela a quien darreys las gracias dello, de parte nuestra no se os embia la razon que demandays porque en nuestra camara no la ay de aquel negocio el qual solicitud y procurad de llegar al cabo con la mesma ynstancia y diligencia pidiendo la dicha rrazon al señor Ydiaquez⁹⁷.

Hemos visto las copias que enbiastes de la ynstrucion del duqe de Jassa y langrave⁹⁸ y esta muy bien la respuesta de Su Magestad holgamos assimesmo con lo que scrivis de averse concertado el duque de Bransuyg⁹⁹ con moss de Granvela y de la yda del marques Moro de Brandenburg¹⁰⁰ con los de cavallos que lo uno y lo otro es cosa bien hecha y a proposito del tiempo y del servicio de Su Magestad.

Tambien nos holgamos de saber que Su Magestad aprueve nuestra salida de aqui para dar favor y esfuerço a nuestras tierras y vassallos con la presencia y con ayuda de nuestro señor partiremos de aqui mañana derecho a Zename¹⁰¹ segun teniamos antes acordado y scrito y llegando alli veremos al aparejo y rrecado que ay en las cosas y en gente deste rreyno que alli se ha de juntar segun lo qual determinaremos lo de adelante porque aun hasta agora no sabemos sy estos acudiran con todo lo

96 Pedro Álvarez de Toledo y Zúñiga, Villafranca márkija, Alba II. hercegének fia. 1532–1553 között töltötte be az alkirályi tisztséget.

97 Alonso de Idiaquez, V. Károly államtanácsának titkára.

98 I. Fülöp, hesseni örgróf (1509–1567).

99 V. Henrik, Brunswick hercege (1514–1568), ill. Braunschweig.

100 Brandenburgi II. Joachim örgróf (1505–1571). Ő vezette a csúfos kudarcot szenvedett 1542-es Buda visszafoglalására indított hadjáratot.

101 Semanin, Csehország.

prometido en lo qual como Su Magestad sabe y por expiriencia se tiene siempre suele aver alguna falta pero de lo que fuere y succidiere sera Su Magestad avisado de contino con el tiempo.

Lo que de nuevo se puede hazer saber a Su Magestad del turco despues de lo antes avisado segun lo que se nos ha scrito es que queriendo partir de Estrigonia pusieron artilleria gruesa sobre el Danubio para llevarla a Buda lo qual a nuestro parecer significa querer yr sobre Alba Regal¹⁰² por que desde Buda alli es tierra llana y se puede la dicha artilleria llevar con mas facilidad que desde Strigonia ques es tierra aspera y montosa pero el con su exercito haze la via derecha por el castillo de Thata¹⁰³ que esta en el camino el qual se le rindio luego sin affrenta ni combate ninguno en el que estavan por cabeças un aleman y un italiano que el conde Filipo avia enbiado alli de Comaro con rrazonable guarnicion de gente y temesse que hallandosse el turco tan cerca de Comaro quiera tambien tentar de averla la qual aun hasta aquella hora segun lo que el conde scrive no estava del todo acabada de fortificar para estar a punto de resistir. No sabemos en que avra parado la cosa de la perdida de Strigonia por las relaciones que se nos han enbiado fueron causa principal los ytalianos que entraron de nuevo con Francisco de Salamanca y Su Magestad apunto bien segun scrivio quando se hablo en lo de Alba Rregal por la ynstrucion que llevo Rodrigo de Guzman¹⁰⁴ que los ytalianos no son gente para estar cercada sin su ventaja como en esto de Strigonia se ha provado que valiera mas a no ver estado dentro.

Aqui va un extrato en aleman de lo que de Tirol se nos scrive el daño que los españoles y otros que passaron con Su Magestad por alli han hecho en aquella tierra para que avisado Su Magestad dello lo mande remediar y evitar por otra vez si la dicha gente huviere de tomar a passar por alli. De Praga XXIII de agosto. Serra enviada a XXV al punto de partida de alli.

El Rey

Castillejo

Verso:

A nuestro fiel y amado el licenciado Juan Alonso de Gamiz de nuestro consejo a cerca de Su Magestad Cesarea.

102 Székesfehérvár.

103 Tata.

104 Rodrigo de Guzmán. V. Károlyt szolgáló hírvivő.

1543. Del Rey nuestro señor de Praga a XXV de agosto.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 16.

14.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Semanin, 1543. szeptember 8.

Augusztus 29-én megérkezett Semaninba és Rodrigo Guzmánt visszaküldte a császárhoz a megfelelő válaszokkal és instrukciókkal. A török Tata alól augusztus 21-én Székesfehérvár alá ért, majd 23-án ostromolni kezdte az egyik megerősített elővárost. 28-án és 29-án két rohamot is intéztek, majd egy harmadik nagy erejűt is. Mindkét fél ugyan nagy veszteséget szenvedett, de sikeresen visszaverték a támadókat. Szeptember másodikán nagy köd ereszkedett le, a törökök ezt kihasználva hajnalban meglepték a védőket. A védők hősiiesen küzdve visszaszorították őket a kapuig, majd látva, hogy mekkora már a betört törökök száma, a városba akartak visszavonulni. Akik elsőnek jutottak be a városba a nagy tulakodásban kizárták a többieket, akik közül majdnem mindenkit megöltek a törökök és csak azok menekültek meg, akik a várárok vizébe ugrottak. Kb. 2000 védő halt ott meg, köztük a királyi íjászok parancsnoka, Varkocs György és még három másik kapitány és egyéb itáliai zsoldosok, illetve egy német kapitány. Miután a törökök elfoglalták az egyik elővárost, lövetni kezdték a várost. A védők kiűrtették a másik elővárost és a városban koncentrálták erőiket. A város lakosai és a védők látva a túlerőt és saját helyzetüket, tárgyalásba kezdtek az ostromlókkal. A megegyezés szerint a katonák szabadon távozhattak fegyvereikkel, a város lakosai pedig megőrizhették jogaikat. Ennek ellenére a kivonuló katonákkal ugyanaz történt mint Esztergomban, elvették fegyvereiket, kirabolták őket, elvették a nekik tetsző gyerekeket és nőket, viszont életüket megkímélték. Ferdinánd kiemeli, hogy Székesfehérvár eleste rendkívül nagy veszteséget jelent, mert azontúl hogy erős vár, a török a várost birtokolva könnyen az egész Magyar Királyságot meghódíthatja. Ő Bécsbe megy holnap és megparancsolta a cseh, morva és sziléziai csapatoknak, hogy a lehető leggyorsabban Pozsonyba vonuljanak. Ezt követően Ferdinánd Bécsből az örökös tartományok csapataival szándékozik Pozsonyba visszatérni.

Ő azért maradt több napig itt, mert tárgyalni akart a cseh, morva és sziléziai kapitányokkal és vezetőkel, hogy miként vonuljanak tovább. Mivel két, egymástól messze lévő egységre voltak ők bontva, ezért csak ma tudott velük tárgyalni. Ők

megtagadták, hogy tovább menjenek, mert nem járultak ahhoz hozzá, hogy határon túl harcoljanak.

Továbbítja a császár számára lánya, a lengyel trónörökös feleségének levelét, melyben beszámol, hogy a férje Krakkóban hagyta őt, majd a lengyel királyi pár magával vitte őt. Giovanni Marsupinótól további híreket kap, azokkal együtt a császár képet alkothat arról, hogy mi történik. Kéri, hogy intézkedjen az ügyben. Elküldi Tarnow vajdájának egyik levelét, aki rendkívül hűséges híve a két Habsburg testvérnek.

Sérelmezi, hogy Gámiz ritkán ír és sürgeti, hiszen naponta megy posta Augusburgból, ezen keresztül Gámiz gyorsabban is tudja levelét eljuttatni.

Ps: Végül úgy döntött, hogy mégsem küldi el lánya levelét, illetve Komáromból megérkezett egy olasz kapitány, aki átadta Filippo Torielli beszámolóját a történetekről.

Don Fernando por la gracia de Dios Rey de Romanos,
de Vngria y de Bohemia etc.

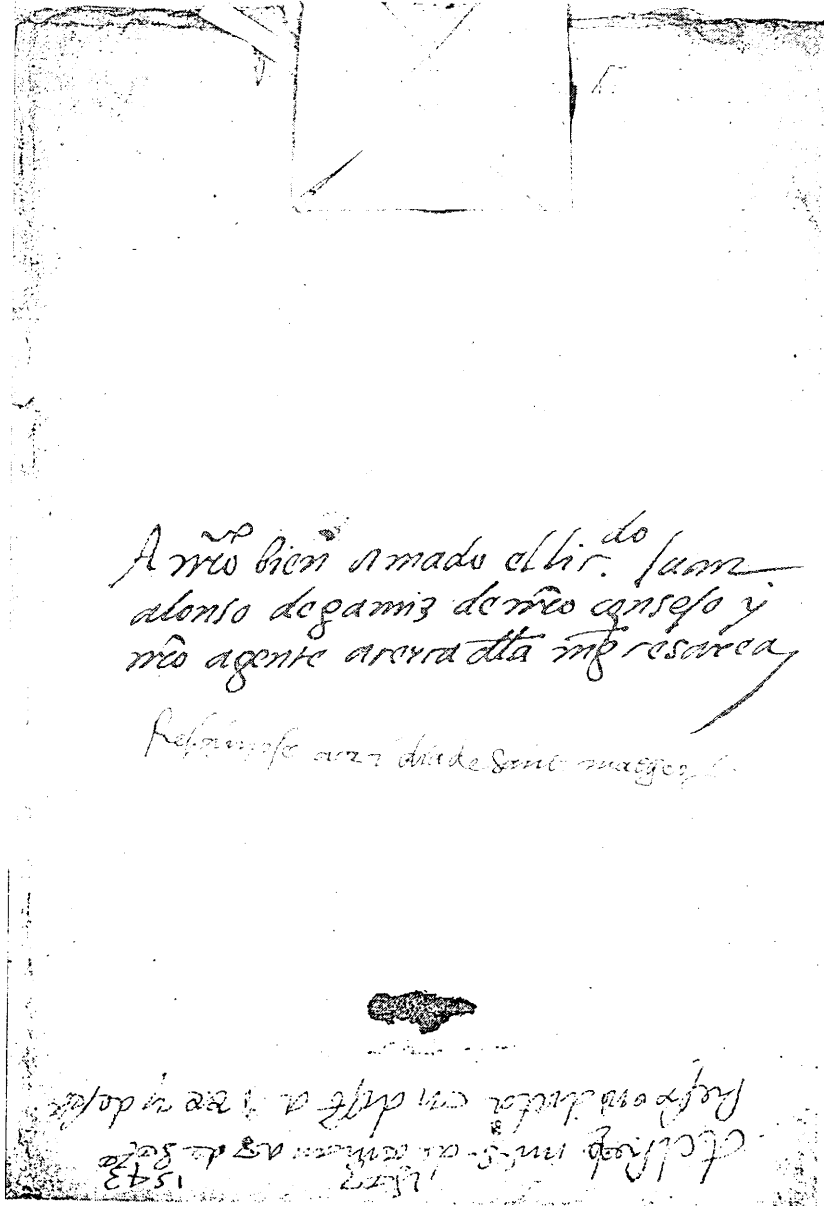
Licenciado Gamiz amado nuestro viniendo de camino a esta villa a donde llegamos a XXIX del pasado les scrivimos desde Chaslava¹⁰⁵ brevemente con Rodrigo de Guzman assi por averle dicho por el de palabra lo que convenia y avia que responder de la instruccion que traxo del emperador mi señor como por no averse offrecido cosa de nuevo despues de la de XXV que se os scrivio a nuestra partida de Praga y lo que despues aca a sucedido es que el turco fue desde Thata sobre Alba Real a donde llego a XXI del pasado y a los XXIII començo a batir un arabal que estava fortificado y se deffendia por los nuestros dieronle el primer asalto a los XXVIII y luego a los XXIX otro grado y el tercero y mayor que ninguno el postrero del dicho mes en los quales los nuestros los rebotaron valerosamente con mucha perdida suya y mucha de los enemigos, el domingo siguiente a II deste antes del dia cayo una niebla tan grande que no se podian ver unos a otros y como los turcos con esta comodidad al alva del dia tentassen la guardia y hallassen un poco flaca dieron de rezio en ellos y entraron dentro del fuerte antes que los nuestros por la escuridad de la niebla pudiessen estorvallo pero volvieron de sobre sy pelearon tan reziamente que los tornaron a retraer hasta las barreras de donde por ser mucha la multitud que estava ya dentro no los pudieron arancar y viendo que ya no avia otro

105 Čáslav, Csehország.

remedio comenzaronse a recoger a la cibdad y antes que todos lo pudiesen hazer con aquella turbación y tumulto los delanteros temiendo que los enemigos no entrasen a vueltas cerraron la barrera quedando mucha gente de fuera peleando la qual por no poder entrar fue toda muerta salvo algunos pocos que se echaron al agua y se salvaron serian los que ally murieron casi dos mill personas y entre ellos Warcoche¹⁰⁶ capitan de los archeros de nuestra guardia que estaba ally por general y tres capitanes y italianos que avia y otro capitan tudesco aviendo hecho como buenos su dever. Ganado el arabal por los turcos luego aquel dia assentaron dos cañones contra la villa, los nuestros desampararon otro arrabal que esta de la otra parte y se recogieron a ella y siendo muy unánimes y conformes la gente de guerra con los cibdadanos y comunidad propusieron de se deffender que no se pudiesen pero como los turcos huvieron assentado los cañones enviaron les a requerir que se rindiessen y que les concederían honestas condiciones y como quedaron sin haberes y con poca polvora por la mucha que avian tirado y la que se les avia quedado en el arrabal quando se retiraron y afloxando tambien la comunidad con desseo de salvar tantas mugeres y niños como avia dentro se rindieron con este partido que la gente de guerra pudiesse salir libremente con sus armas y todo lo que tenían y los cibdadanos quedassen en la cibdad como antes estavan y se les guardasen sus privilegios y essenciones y assi sean quedado con todos dentro pero con la gente de guerra se ha hecho lo que con los de Estrigonia, tomandoles las armas y robandoles lo que llevavan y las mugeres y muchachos que les parecian bien pero dexaron los yr con las vidas. Esta perdida de Alba Real es muy grande porque demas de ser lugar tan fuerte sera causa que el turco aya facilmente todo el reyno y hasta agora no se sabe lo que querra hazer y viendo la necesidad que ay de socorrer lo que queda nos partimos mañana para Viena y dexamos mandado a la gente de Bohemia y Moravia y Selesia que aqui y en otras partes esta junta y viene de cada día que vayan luego la via de Prespurg a donde con ayuda de dios descendiremos desde Viena con los de nuestras provincias hereditables que se juntan y las otras gentes y socorro que tenemos y alli entendido lo que el enemigo querra hazer assi podremos ordenar lo que sea mas a proposito.

La causa porque aqui nos avemos detenido tanto a ssido porque aviamos a llamar a los capitanes y personas de cargo de Bohemia, Moravia y de Selesia para tratar con ellos que quisiesen yr adelante y como estavan lexos y divididos los dos campos en dos y allende del que aquí se junta no fue posible llegar aca antes de ayer hemos tratado con ellos oy y no han concedido la yda aunque con harta dificultad

106 Varkoch György, Székesfehérvár várkapitánya.

3. ábra. A szeptember 8-ai levél címzése

porque no son gente que huelgan de salir de sus confines aunque ally y juntamente con eso porque la gente ha venido y viene muy despacio y no habido posible hazer otra causa

Aqui enbiamos a Su Magestad una carta que la Reyna de Polonia mi hija le scrive a quien como por las pasadas avreys podido entender dexa en Cracovia¹⁰⁷ el rey su marido aunque despues la llevaron consigo el rey y la Reyna quando se fueron de manera lo que de ally no se mejora antes va siempre peor hemos enbiado a llamar a nuestro servicio Juan Marsupino que alla esta y lo speramos en breve de quien nos ynformaremos de todo lo que pasa y lo enbiaremos despues a Su Magestad para que le de cuenta y razon de todo lo que enbiaremos la relacion que dello diere para que conste a Su Magestad y vea y determine el remedio que se debe poner pues es tan necessario hacerse.

Assimesmo enbiamos aqui a Su Magestad la copia de una carta que el conde de Harnou¹⁰⁸ que es la primera o segunda persona de Polonia y capitán general de aquel reyno y muy aficionado a Su Magestad y a mi, nos ha scritto en que propone lo que en ella vereys darla haveis a Su Magestad y si le pareciere ser a proposito lo que dize puede dar orden para la execucion dello y sino no sera malo cumplir con el de palabra agradeciendoselo pues se mueve con afficion y se lo de scrivir a Su Magestad y a mi.

Procurad de nos scrivir a menudo como otras muchas vezes os esta scritto pues pasan cada dia postas a Augusta¹⁰⁹ a donde podeys enviarlas cartas sin aguardar a que Su Magestad de parte porque estamos con pena de saber nuevas tan de tarde en tarde, de Zename VIII de septiembre de XLIII.

El Rey

Despues hemos acordado de no enviar la carta della Reyna de Polonia mi hija por agora.

Aqui enbiamos la relacion que un capitán ytaliano que se hallo en Comaro ha dado al conde Philipo Torniel de lo que alli ha pasado la que el conde nos envio.

Juan de Castillejo

107 Krakkó.

108 Tarnow, Lengyelország. Feltehetően Jan Tarnowski (1488–1561) hetmanról van szó.

109 Augsburg.

Verso:

A nuestro bien amado el licenciado Juan Alonso de Gamiz de nuestro consejo y nuestro agente acerca della Magestad Cesarea.

Respondiose a 22 dia de Sant Matheo.

1543

del rey mi señor de Zenam a 8 de septiembre. Respondida a XXII de septiembre.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 18.

15.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámizhoz.

Bécs, 1543. szeptember 16.

Szeptember 14-én, kedden Pozsonyba hajózik a Dunán, ahol már ott lesznek a cseh, morva és sziléziai csapatok, együtt az ausztriai és más egyéb területekről származokkal. További csapatok vonulnak Pozsony felé. A törökről az a hír járja, hogy visszavonul és tüzéréseit Budára küldte, illetve lovasai Bécsújhely felé indulnak portyára. Egyelőre még nem tűntek fel arrafelé a török lovasok.

Rodrigo de Guzmán érkezése óta nem kapott hírt se a császártól, se tőle és nehezményezni, hogy Gámiz emyire felelőtlen ezekben az ügyekben.

Ps: Megkapta 26-án kelt levelét és örömmel vette, hogy a császár sikeresen elfoglalta Dűren városát. Elküldte az egyik tanácsosát Habsburg Mária özvegy magyar királynéhez, hogy tájékoztassa, hogy az angol segítséggel mi a teendő. Kérje Gámiz Mária segítségét abban, hogy a császár a velenceiek 100.000 dukátját átadja neki. Örömmel vette, hogy V. Károly foglalkozik a lengyel ügyvel és azt javasolja, hogy a császári udvarba tartó lengyel követtel a szükségesnél ne legyen nyersebb, de fejezze ki elégedetlenségét, hogy mennyire sérti őt a Ferdinánd lányával való bánásmód. Ha a helyzet nem javul, utaljon arra, hogy Bona Sforza anyakirályné itáliai érdekeltségei okán nyomást tudnak a lengyel királyi párra gyakorolni. Végül szerdán indult Pozsonyba. A török Belgrád felé visszavonult, bár mások szerint Erdély felé vette az irányt. A portyázó török lovasok végül nem jutottak el a határokig és kárt se okoztak, mert útközben rájuk támadtak több helyről is, illetve a Pozsonyba tartó sereg hírére sem mertek tovább menni.

Don Fernando por la gracia de Dios Rey de Rromanos,
de Vngria y de Bohemia etc.

Licenciado Gamiz amado nuestro desde Cenam al tiempo de nuestra partida scrivimos al emperador mi señor y a vos lo que en este medio tiempo avreys visto y despues aca no ha avido cosa de nuevo que poder scrivir sino es que plaziendo a Dios nos partimos el martes a Prespurg y yremos por agua por llegar el mesmo dia a donde hallaremos toda la gente de Bohemia, Moravia y Silesia y las gentes de Avstria y otras partes van ya tambien camino para alla donde seran para aquel tiempo o poco despues y llegado alla, sabido lo que el enemigo acuerda de hazer assi podremos terminar lo que mas necessario sea. Al presente se entiende del que se quiere retirar y que haya enbiado a Buda el artilleria para se yr y algun numero de cavallos a correr hazia la parte de Newstatt¹¹⁰ pero aun hasta agora no tenemos mucha certenidad de su yda ni sabemos a donde han llegado estos cavallos que enbia.

Estamos con gran desseo de saber de Su Magestad y del sucesso de las cosas de alla por que despues de la venida de Rodrigo Guzman no avemos recibido carta de Su Magestad ni vuestra, ni sabido nada sino es lo que se dize por via de mercaderes y no dexamos de tener mucha pena dello y maravillarnos de vuestro descuydo y negligencia en cosa tan ymportante y que tanto desseamos saber, mayormente sobre tantas vezes como os hemos encargado y mandado scrivir a menudo no aguardando siempre a los despachos de Su Magestad pues sus ocupaciones no dan lugar a que venga mas a menudo pero para los vuestros no hallamos excusa, pues no teneys otra cosa que hazer sino scrivirnos y teneys comodidad y aparejo de enbiar las cartas cada dia por via de la posta a Augusta¹¹¹ que passa por el camino que llevays o no lexos del adonde las podriades (sic!) enbiar plazer y scrivirnos harreys en emendarlo porque de lo contrario recebimos no poco desplacer y enojo. De Viena XVI de septiembre 1543.

Post data Recibimos la vuestra de XXVI del passado y avemos holgado mucho con las buenas nuevas y sucesso de Dura¹¹² por ser la primera villa que Su Magestad emprendio y salir con ella tambien y tan presto lo qual tenemos por cierto avra

110 Bécsújhely.

111 Augsburg.

112 Düren, Westfália–Kleve hercegének birtoka. A császári sereg V. Károly vezetésével 1543. augusztus 22-én érkezett Düren alá. A várost 24-én a császári csapatok rohammal bevették és felégették. V. Károly és csapatai augusztus 27-én vonultak tovább. Vö.: *Vicente Cadenas y Vicent: Diario del Emperador. Itinerarios, permanencias, despachos, sucesos y efemerides relevantes de su vida.* Madrid, 1992. 302. p.

quebrado mucho los animos de los enemigos y dado mucha reputacion y sfuerzo a las cosas de Su Magestad para acabar mas facilmente essa empresa y aunque scrivistes harto particularmente la tomada (sic!) de aquella villa os olvidastes las otras particularidades y nuevas que por alla ay y seria razon de nos scrivir. Procurad de lo enmendar de aqui en adelante segun esta dicho pues sabeyz el plazer y servicio que en ello recebimos.

Estando scrita esta hemos acordado de enbiar a Flandes a Juan Ylsing consejero nuestro a la serenissima reyna nuestra hermana¹¹³ sobre lo que toca a la ayuda de Ynglaterra por que aun hasta agora no se ha enbiado recado ninguno para ella y pesarnos ya que saliesse verdadera duda que nos aveys scrito que alla se tenia della y de la que haze a Su Magestad porque todo vernia mal a proposito y juntamente le avemos mandado que de camino bese las manos a Su Magestad de nuestra parte y le suplique lo de los cien mill ducados de Venecia que antes le avemos supplicado y para ello le asistireys y ayudareys porque aya effecto lo que pedimos de una manera o de otra.

Holgamos mucho de entender que Su Magestad este con cuydado delo de Polonia para quando alla llegare el embaxador que va pero por agora sera bien que Su Magestad no le muestre mucha aspereza mas de dalle a entender el descontentamiento que tiene della y que la Reyna vieja¹¹⁴ pueda sentir que le podra dañar en sus negocios lo que ha hecho y haze por que eso nos parece que bastara por el presente hasta que Su Magestad y yo acordemos lo que se deva hazer para el remedio dello pues sera fuera ponerlo y para ello estamos aguardando la venida de nuestro servidor Juan Marsupino de quien nos ynformaremos de todo lo que passa cumplidamente y lo enbiaremos a Su Magestad o su relacion como ya esta scrito desde Cenam.

Nuestra partida se ha diffirido hasta el miercoles porque hasta aquel dia no podra acabar de llegar la gente a Prespurg y llegado alla acordaremos lo que convenga hazerse de modo que no se pierda el tiempo ni el trabajo de averla hecho juntar si ser pudiese. La retirada del turco se confirma todavia aun que no el camino que llevara porque unos dizen que yra derecho la via de Belgrado y otras que tomara la de Transilvania presto se entendera lo cierto. Los cavallos que enbiava a correr se an tornado sin aver llegado a los confines ny aver hecho daño antes ellos lo han recibido que les han dado en algunas partes algunos repelones y como han sabido que por todo ay gente y la que descende agora no han osado passar adelante con

113 Magyarországi (Habsburg) Mária.

114 Bona Sforza (1495–1558), Jagelló I. Zsigmond lengyel király (1467–1548) felesége, Bari és Rossano fejedelme.

temor que no les acontezca lo que a la de agora ha xpianos¹¹⁵ que entraron a correr y se perdio todas.

El rey

Juan de Castillejo

Verso

A nuestro bien amado el licenciado Juan Alonso de Gamiz de nuestro consejo y nuestro agente a cerca de la Magestad Cesarea.

+1543

Del rey mi señor de Vienna a XVI de septiembre.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 19.

16.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámiznak.

Pozsony, 1543. október 3.

Megkapta Németalföld kormányzójának, Mária magyar királynének a levelét, illetve felszólítja Gámizt, hogy gyakrabban írjon, hiszen utolsó levele szeptember 8-án érkezett. Ahogy Rodrigo de Guzmán is beszámolt a császárnak, szándékában áll, hogy Esztergomot az oszmánoktól visszafoglalja. Pozsonyban tárgyalásokat folytat a cseh, morva, és sziléziai seregek parancsnokaival, hogy Komáromig ereszkedve sereget indítsanak a vár visszavételére. A Pozsonyban összegyűltek, az itáliak, a birodalmiak és az örökös tartományokból jövők egyaránt részt akarnak venni a hadjáratban, viszont a cseh korona tartományainak képviselői elzárkoznak attól, hogy csatlakozzanak. A tárgyalások velük annyira elhúzódtak, hogy közben már a törökök is visszavonultak és Székesfehérvár elfoglalását követően Budára mentek. Hat nappal később, szeptember 26-án pedig visszafordultak Isztambulba. Pest, Esztergom és más várak védelmére 30–40.000 lovast hagyott hátra a szultán. Azt is mondják, hogy Esztergomban 3000 török katona állomásozik.

¹¹⁵ Cristianos.

A török elvonulását követően újból sürgette a cseh és más rendek képviselőit, hogy mivel megfelelő felszereltségű, friss és ágyúkkal jól ellátott haderőt állítottak ki, ugyanakkor Esztergom falai az ostromot követően még mindig gyengék, indítanak támadást a vár visszafoglalására. Ezt a kérését újból elutasították, most már nem csak a cseh–morva seregek vezetői, hanem más birtokainak képviselői is. Ugyanakkor kijelentették, hogy szívesen csatlakoznak egy következő évi hadjárat esetén, ha V. Károly császár személyesen is táborba száll és a pápa, illetve a birodalmi rendek is támogatják a hadjáratot.

Miután nem jutott megfelelő eredményre, ezért elrendelte, hogy a sereg osszoljon szét és megállapodott a magyar rendekkel, hogy velük személyesen megtárgyalja az ország védelmében szükséges teendőket.

A császárt sürgeti, hogy a török elleni hadjárat ügyében hívja össze a birodalom rendjeit, hiszen a cseh és más rendek is ettől tették függővé a következő évi támogatásukat. Külön felhívták a figyelmet arra, hogy a hadjáratnak korán kell elindulnia, hogy nehegy felesleges idő- és pénzpocsékolás legyen belőle.

Megfelelőnek tartja a lengyel Tornoskynak¹¹⁶ titkárának adott választ, akit lányához és öhozzá hű személyként tart számon.

Jelzete: AHPA folio 24277-1

Kiadása: *Cuesta Astobiza*, 2002. 66–69. p.

17.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámiznak.

Pozsony, 1543. október 5.

Tanácsosát, Johann Ilsinger doktort elküldte Mária királynéhoz Németalföldre, hogy tárgyaljon az angol ügyekről és a velenceiek 100.000 dukátjának Ferdinánd udvarába jutattásáról.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 20.

116 Jan Tarnowski hetman (1488–1561).

18.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámiznak.

Bécs, 1543. október 19.

Nagyon megörült a Gámiz által küldött angliai, 32.000 dukátos váltólevélnek. Még további 8.000 dukát jár neki. Annak ellenére, hogy a török visszavonult, a fenti pénz, a velenciek 100.000 dukátjával egyetemben feltétlenül szükséges, hogy a határokat megvédje.

„A fenti 100.000 dukát abból a 200.000 dukátból származik, amit Császári Őfelsége Velencéből neki szánt és amiből egyszer 25.000 escudot már megkapott. Így további 75.000 dukátra is igényt tart azon a 100.000 dukáton felül, amit a velencieknek a császár számára meg kell, hogy térítsenek.” „Pontosan lehet tudni, hogy Császári Őfelsége rendelkezik azzal a 100.000 dukáttal és kegyesen át tudja nekünk engedni, ahogy ez tőle már kérelmezve volt...”¹¹⁷

Egyetért azzal, ahogy bántak a lengyel követtel, viszont nem tetszett neki, hogy engedtek a követnek pár kérdésben, elsősorban Bari ügyében, anélkül hogy a lengyelek számára különösebben nehézé tették volna a tárgyalást. Ez elsősorban azért káros, mert így nem értették meg, hogy helyesebben kellett volna kormányozniuk és többet kellett volna tenniük, hogy a császár kegyét megtartsák.

Miután szélnek eresztette seregét, október 15-ig maradt Pozsonyban. Kb. 15–16.000 magyar katonát osztott szét a végvárakban. Tárgyalásokat folytattak a törökkel is, aminek a másolatát küldi. Nem reménykedik abban, hogy békét, vagy fegyverszünetet tudnak kötni.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 21.

117 „los dichos C U ducados son de los CC U que su majestad nos tenia asignados en Venecia de los quales cobramos una vez XXV U escudos y nos quedan a dever todavia LXXV U sin los otros C U que se deven a su majestad que se los tornamos a resignar y librar alli... bien se sabe de cierto que su majestad tiene alli los dichos C U ducados y que nos puede hazer la merced y gracia dellos que le esta suplicada...”

19.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámiznak.

Bécs, 1543. október 25.

Ne halasszák a következő nürnbergi diétát, mert a Türkenhilfe elmaradása, késlekedése komoly károkat okoz neki. Biztos volt abban, hogy 200.000 forintnyi segílyt kap a török ellen, de eddig összesen 50–60.000 körül folyt csak be. Sürgeti a császárt, hogy vesse be tekintélyét, hogy a birodalom jobban hozzájáruljon a török-ellenes küzdelmek költségeihez. Javasolja, hogy a diétára a pápa küldjön nunciust és rendeljék el az általános zsinatot is.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 22.

20.

I. Ferdinánd Juan Alonso de Gámiznak.

Prága, 1544. január 13.

Gámiz december 23-án kelt levele 16–17 napot késett, bár eddig 8–10 nap alatt szoktak megjönni a levelek. Gámiz beszámolója a velencei követtel történt tárgyalásról megegyezett a császár által írtakkal. Bár nem teljesen arra az eredményre jutottak, amire ő számított, de most Gámiz ne tegyen semmit, amíg a velenceiek nem válaszolnak. Értesült arról is, hogy a császár Speyerbe a birodalmi diétára tart és sajnálja, hogy késve tudnak találkozni. Addig is míg ő odaér, megküldi képviselőit, Salm grófot, Passau püspökét és alkancellárát, Gienger doktort. A birodalmi fejedelmek úgysem fognak addig odaérni, míg kettőjük közül az egyik nem érkezik meg. Ha időben értesült volna a császár úttervéről, akkor ő felgyorsíthatta volna itteni ügyeit és ő is időben tudott volna csatlakozni. Gámiz mindenben álljon a három, felhatalmazott képviselője rendelkezésére. A cseh rendek diétája elhúzódik és ő le akarja zárni azt. Miután elvégezte „itteni” feladatait, mindenképpen a császárt személyesen megkeresi. Ez ügyben a császárnak őt nem is kell sürgetnie.

A lengyel király január 6-ára összehívta a szejmet Piotrkówba, ahova Ferdinánd a saját követeit is el akarja küldeni, mivel a közös határon a kereskedelmet akadályozzák. Ez ügyben kérésére a császár is már tervbe vette, hogy elküldi egy emberét a lengyel királyhoz. Ferdinánd csatol egy új instrukciót, mert a korábbi nem hozott eredményt. Kéri, hogy az új császári küldött semmiképpen se legyen német és ne sejtsek, hogy ő javasolta a követjárást és az instrukciókat. A legmegfelelőbb egy latinul és lengyelül beszélő egyházi, vagy világi személy lenne, akinek a

szejm zárulása előtt oda kellene érne. Várhatóan februárban is tartani fog a gyűlés. Hangsúlyozza, hogy a követi instrukcióknak azonos tartalommal kell bírnia azal, amit ő most csatol e leveléhez.

A fentiekén túl a követnek tárgyalnia kell a lánya, a lengyel királyné ügyében is, hogy egy egyezményel minél hamarabb oldják meg az okozott károkat és megfelelő módon bánjanak lányával. El akarja kerülni, hogy kenyértörésre kerüljön sor, mert úgy tudja, hogy a lengyel udvarban a többség hajlik arra, hogy megoldást találjanak, így a követek eredményre juthatnak. Ez ügyben kifejezetten hasznos lenne a császár támogatása és közvetítése. A saját maga által küldendő követek instrukcióit, amint elkészültek, megküldi. Javasolja, hogy a császár a lengyel királyság fontos személyiségei számára küldjön külön személyre szóló levelet. E célból küldi a legjelentősebb személyek listáját.

Az angliai pénz fennmaradó részéről szóló igazolást előkeresteti és megküldi Gámiz számára.

Ferdinándfiainak főlovászmesterét, Lodron grófját egy bizonyos adósság ügyében a császárhoz küldte. Ferdinánd igazat ad neki és a császár is jóakarataról biztosította. Gámiz intézkedjen ügyében.

A levél megírását követően megérkezett Öreg Jagelló Zsigmond levele I. Ferdinándhoz és V. Károlyhoz. Továbbítja a császárnak a leveleket. A lengyel király Bari hercegségnek ügyében írt: a kormányzó meghalt és a királyné új kormányzót akar kinevezni. Annak ellenére, hogy nem a császár vazallusa, mégis hozzájárulását akarja kérni. Ferdinánd ezt támogatja, hiszen békeszerető emberként ismeri a lengyel királyt. A király felajánlotta, hogy közvetít a korábbi és az új dán király, illetve Flandria vitájában is. A birodalmi vitákban részt vevő német lovagrend nagymestere a lengyel király segítségével próbálja helyzetét javítani. Ferdinánd javasolja, hogy a lengyel király kérését késeltetve teljesítsék, míg nem lesz egyértelmű, hogy felesége, Bona Sfroza mit tesz menyével, Ferdinánd lányával. A lengyel király felajánlását a dániai és porosz ügyekben érdemes lenne megfontolóra venni és elfogadni.

Ami a korábban említett császári küldött lengyelországi feladatát illeti, mindenképpen fontos, hogy megvalósuljon. Amennyiben nem lehet a korábbi feltételeknek megfelelő embert találni, akkor a császári udvarból küldjenek egy titkárt, vagy akit megfelelőnek találnak. Ha ez nem teljesíthető, akkor Ferdinánd követeinek támogatására írjon a császár a lengyel királynak.

Közben megérkezett Marsupino levele, amelyben leírta, hogy Zsigmond és Bona lengyel királyi pár nagyon szívélyesen fogadták őt. Viszont amikor Ferdinánd lányához, Erzsébethhez akart menni, az anyakirályné egyik majordomusa többször is elállta az utat és megakadályozta a találkozást. Ferdinánd megbotránkozását fejezi ki a történetek miatt és kéri Gámizt, hogy értesítse a fejleményekről a császárt is.

Don Fernando por la gracia de Dios Rey de Romanos,
de Hungria y de Bohemia etc.

Licenciado Gamiz amado nuestro recebimos vuestra carta ultima de XXIII de diziembre que tardo en el camino XVI o XVII dias que no es poco ynconveniente en los negocios y no sabemos cuya sea la culpa dello porque hasta agora no solian tardar de VIII a X dias y quanto al negocio demarran despues de aver hablado alla el emperador mi señor segun scrivís con el embaxador de Venecia Su Magestad nos scrive averle dicho en sustancia lo mesmo que Vos avisays dello, qual como avreys visto por nuestras cartas no va lexos sino harto conforme a ello, lo que aca se ha respondido de nuestra parte caso que nos agraviamos dello hecho sintiendo lo mucho como era razon, salvo si ellos segun creyamos y speravamos lo hazian por mejor y con yntencion de restituimos a aquella plaça¹¹⁸ y conforme a esto supplicamos a Su Magestad por el favor y asistencia necessaria y segun avreys visto por lo que en este medio os avemos scrito despues que nos avisais de¹¹⁹ y pues assi de parte de Su Magestad como de la nuestra esta hecho en este caso por agora lo que parece convenir y ser necessario no ay que tomar a supplicarle ny molestarle hasta ver lo que obra la medicina y ver lo que responden y hazen los dichos venecianos.

Mucho hemos holgado de entender la partida de Su Magestad para Spira¹²⁰ aunque tenemos pena de no podernos hallar luego ally para gozar de su presencia temprano, en falta delo qual proveemos de enbiar nuestros comissarios que le assistan y sirvan en todo lo que necessario fuere de parte nuestra los quales son el obispo de Passao¹²¹ y el conde de Salmy¹²² y el doctor Gienger nuestro vicechanciller¹²³ que conoceys el qual con los que yran con el partira de aqui dentro de tres o quatro dias por que el obispo va por otro camino desde Pasao y creemos lleagan a Spira poco despues que Su Magestad aya llegado en lo qual no ay mucho ynconveniente pues los otros principes del ymperio no se suelen dar priessa a venir hastra saber que Su Magestad o yo somos llegados, bien que a no aver tardado tanto esta vuestra carta y aver yo sabido antes la partida cierta de Su

118 Két sor titkosírás.

119 Egy sor titkosírás.

120 Speyer.

121 Wolfgang von Salm (1514–1555) Passau püspöke, ifjabb Niklas graf zu Salm testvére.

122 Ifjabb Niklas graf zu Salm und Neuburg udvari főkamárás.

123 Georg Gienger von Rotteneck 1500-ban Ulmban született. Jogi végzettséget szerzett, 1538-tól vicekancellár.

Magestad huvieramos puesto diligencia en abreviar la yda de los dichos nuestros comissarios con los quales podra Su Magestad en tanto que yo voy platicar y hazer lo que en semejante jornada se requiere pues llevan poder e instruccion nuestra para todo y vos assi mesmo communicad con ellos lo que ocurriere assistiendoles en lo que de vuestra parte menester fuere porque assi lo lleva a cargo por mandado y aviso nuestro el dicho doctor y os comunicara como es razon los negocios y cosas que dello tuvieren necessidad.

Yo en este medio quedare entendiendo aqui en las cosas que en la dieta deste Reyno se requieren la qual se dilato los dias passados por la causa que os ha sido scritta pero ya se han los provinciales tornado a juntar a ella y no tiene malos principios antes por el contratrio sperança de buen fin, caso que este no ay aunque no sepa ny pueda consultar que tan presto podra ser y despues de concluydo y acordado todo lo que se ha de hazer sera tan bien necessario y aun forçoso dexarlo començado y puesto en execucion para tener en nuestra avsencia de aca las espaldas seguras y poder con algun reposo y sin sobresalto gozar dela presencia de Su Magestad y entender en lo que por es otra via se ha de hazer y tanto menester es y podra Su Magestad tener por cierto que puesto en cobro lo que aqui y acabado lo que en ninguna manera se puede dexar de la mano no avra necessidad de darme priessa porque yo me la dare mas que ninguno piensa y assilo direys de parte nuestra a Su Magestad.

Lo que demas desto ocurre que avisar y querer es que el rey de Polonia tiene al presente una dieta general de todas sus tierras en una villa suya llamada Petrecovia¹²⁴ la qual dieta comiença o es començada el dia de los Reyes y yo tengo necessidad o me es fuerça de enbiar tambien mix embaxadores a ella por razon de estar dias rota e ympedida la contratacion de nuestras tierras comarcanas y confines de aquellas de Polonia de que se les sigue ynfinito daño y perdimiento, cerca de lo qual a su suplicacion nuestra avia Su Magestad los dias passados proveydo de enbiar de parte suya una persona con la ynstruccion cuya copia enbiamos aqui para que conforme a ella se torne a hazer otra porque desta no nos hemos aprovechado aviendosse ympedido o ynterrumpido el negocio por otras ocupaciones y estorvos que hasta agora en el ha avido pero por lo mucho que ymporta sera necesario suplicar de nuevo a Su Magestad que en todas maneras provea luego de alguna persona de alla que parezca ser acerca y venir de su corte y que si pudiere ser no sea aleman porque lleve mas calor y no piensen en Polonia que de aca lo hemos mendicado y propuesto y convenia ser hombre de alguna dignidad eclesiastica o

124 Piotrków.

seglar con tal que sepa latin y hablar en polaco lo que fuere menester y que pueda venir por la posta en diligencia porque llegue a tiempo antes que la dicha dieta de Polonia se concluya la qual suele alargarse hasta el mes de hebrero o algo mas y la comission o ynstrucion que traxere (sic!) sea conforme a la copia que aqui va dela que Su Magestad nos enbio antes con adiccion de otras cosas remitidas a la creencia y relacion del mensagero no cuidando de poner que Su Magestad quisiera enbiar para semejantes negocios y cosas tan ymportantes sus embaxadores solemnnes con la autoridad que convenia si la brevedad del tiempo diera lugar a ello pero que aviendo tenido tarde el aviso de la dicha dieta no se pudo por llegar a tiempo a ella hazer otra cosa que enbiar en diligencia la dicha persona la qual podra venirse por aqui donde allende del mandato y aviso que de Su Magestad traera la ynformaremos e ynstruiremos de boca de lo que nos pareciere ynconveniente ser a proposito para su comission y cargo.

Y lo que por virtud dela adiccion y creencia ariva dicha avra de procurar y favorecer en nombre de Su Magestad es lo que toca a la reyna mi hija de lo qual assi mesmo los dichos nuestros embaxadores llevaran cargo particular para ver de remediar aquel agravio y desacato tan grande con dar algun assiento o concierto en la vida del rey moço su marido y en el tratamiento della por alguna buena via y medio entreteniendosy quiera la cosa sin venir a alguna desavenencia o rompimineto por que segun entendemos todos o los mas de aquel reyno que son parte para esto estan en voluntad y proposito de poner remedio en ello y podiendosse encaminar assi mediante la yndustria de nuestro embaxadores y favor y asistencia de Su Magestad seria muy buena cosa para remediar aquel daño y carecer del cuidado que nos da que no se puede escusar ni dexar de tener hasta verlo remediado quisieramos enbiar tambien con esta posta copia dela ynstrucion que han de llevar los dichos nuestros embaxadores a Polonia en este negocio pero no esta aun acabada de hazer porque speramos a saber primero algo del estado de las cosas de aquel reyno lo qual no puede tardar y en viniendo se acabara la dicha ynstrucion y embiaremos copia della a Su Magestad sera tambien menester que la persona que Su Magestad ha de enbiar a Polonia trayga algunas letras de creencia para personas ymportantes y calificadas de aquella tierra, los nombres de los quales la dignidad o calidad de ellos va tambien aqui en un memorial y poned mucha diligencia en el breve despacho de la persona que Su Magestad huviere de enbiar porque el un negocio y el otro nos ymporta mucho.

La razon que por penultima carta pedistes de la resta de los dineros de Ynglaterra hemos mandado ver si se hallare antes que esta posta parta yra con ella

Los días passados os dimos cargo de ayudar de parte nuestra al conde de Ladron cavallerizo mayor de mis hijos¹²⁵ para negociar a cerca de Su Magestad cierta cosa que le toca de una deuda justa en que Su Magestad lee segun antes mas largamente entendistes y pues tiene justicia y merece todo favor allende que Su Magestad esta de buena voluntad en el negocio y ha dado buena respuesta y sperança, procurad de dar en el effecto dello todo el calor y ayuda que pudierdes en nombre nuestro en lo qual nos hareys servicio y aqui va una suplicacion del dicho conde, dadla a Su Magestad y assistid en el negocio a la persona que por el huviere de sollicitar, de Praga.

Despues de escrita esta hemos recibido a esta ora letras de Polonia en que ay una del rey viejo para my cuya copia os embiamos y otra para el emperador mi señor que va con esta porque aunque nos scrive que enbia una persona con ella a Su Magestad no la enbia sino solamente la dicha carta y del contenido no nos scrive specialidad alguna como vereys por la dicha copia salvo rogarnos seamos tercero con Su Magestad acerca de lo que le scrive pero por letras de otras personas se nos da aviso de lo que piensan que la dicha carta contiene que es muerto el alcayde governador que tenia cargo por la reyna su muger del estado de Barry¹²⁶ y querria tornar a poner otro en su lugar pero es menester segun entendemos que tenga para ello primero consentimiento de Su Magestad sin el qual y sin que sea vassallo de Su Magestad no puede ponerle por el qual consentimiento le supplicamos assi mesmo como vereys por la copia el dicho rey movido a lo que creemos con buen zelo como es amigo de paz y concordia querria meterse por medianero dela entre los reyes viejo y nuevo de Denamarca¹²⁷ y los estados Flandes para conponer entre ellos las diferencias que ay, lo tercero que estando el maestre de Prusia¹²⁸ su vezino metido en el baño ymperial por las causas que Su Magestad sabe querria por medio o

125 Giovanni Battista Lodron (1480–1555). Főlovászmester.

126 Bari, Olaszország.

127 II. Keresztély és I. Frigyes közötti trónharc 1523-ban II. Keresztély németalföldi száműzetésével zárult. Az előzőtt király 1531-ben Frigyes ellen hadjáratot indított Németalföldről. A hadjárat kudarcral zárult és II. Keresztély fogságba esett. I. Frigyes halálát követően 1540-ben III. Keresztély lett Dánia királya és enyhített unokatestvére fogságán. II. Keresztély 1546-ban hivatalosan is lemondott trónigényéről. A németalföldi kereskedelmi érdekek hatására III. Keresztély 1542-ben háborúba keveredett V. Károlyal. A császárral az 1544-es speyeri diétán kötött békét.

128 A német lovagrend nagymestere Wolfgang Schutzbar 1543-tól 1566-ig. Ferdinánd feltehetően arra a vitára utal, ami szerint a lengyel király kifejtette, hogy a német lovagrend ügyei nem a birodalom, hanem a lengyel királyság joghatósága alá tartozik. Jagelló Zsigmond ezzel akarta elérni azt, hogy a torgaui ligában a császár ellen szövetkező protestáns Brandenburi Albert porosz herceg száműzetése véget érjen és a lengyel királyság befolyását megerősítse a porosz hercegség és a német lovagrend területei felett.

interseccion del dicho rey ser libre y seguro de tal peligro, y el rey pide y ruega por ello a Su Magestad y ponemos cerca della respuesta o despacho que sobre estas cosas se ha de dar al dicho rey que quanto a lo primero haga Su Magestad lo que fuere servido pero que seria bien detener y dilatar la concession de su demanda hasta ver lo que la reyna haze con mi hija y el despacho que merece assi en este negocio como en otros y despues de visto esto avra lugar de hazerse con ella lo que pide y que entre tanto este suspenso y quanto a lo segunda de Denamarca y Flandes, nos parece que teniendo Su Magestad yntencion y voluntad de dexar tratar en ello no seria fuera de proposito aceptar el ofrecimiento y desseo del dicho rey de Polonia como persona de bondad y buen zelo que es y assi podra darle el consentimiento que pide sy como dezimos tiene Su Magestad gana y pensamiento de dexar entender en el dicho negocio y quanto a lo tercero del maestre de Prusia nos parece assi mesmo que puede Su Magestad responder a la demanda y ruego del dicho rey que el vera y procura con los principes y estados del Ymperio de hazer en el caso lo que pudiere para que aya effecto.

Lo de mas es que quanto a la persona que pedimos que Su Magestad enbie de su parte a la dieta de Polonia lo qual segun podeys considerar y entender es cosa ynportante y necessaria y a que por ventutra no se hallase de las calidades atras dichas, seria bien que fuesse algun secretario o otro que pareciere aproposito de semejante comission pues acerca de Su Magestad siempre suele aver personas suficientes para esto y para mas y quando todo esto faltasse por venir Su Magestad de camino porque a la causa no falte la provision en este caso necessaria, por ultimo remedio sera bien y assi lo deveys procurar que Su Magestad scriva al rey de Polonia en el caso en creencia de nuestros embaxadores que son el obispo de Ratislavia¹²⁹ y Jorge Japeba¹³⁰ varon deste reyno y nuestro vicecanciller en el que son personas de autoridad y confidencia con la adision arriba escrita que por aver Su Magestad salido tarde el tiempo de la dicha dieta de Polonia y a la causa no aver tenido lugar de enbiar sus solemnes embaxadores que pudiesen llegar a tiempo estando tan lexos proveia de encomendar y cometer a los nuestros el dicho negocio que era lo mesmo que enbiarlo y procurarlo por medio de los suyos.

Lo que demas deste tenemos de nuevo de Polonia es que aviendo los dias passados despachado de aqui un servidor nuestro a my hija despues que Marsupino vino de alla nos scrive agora el dicho servidor como llegado a aquella corte fue muy bien recebido y acariciado assi de la reyna como del rey viejos y quando despues de aquello fue a hablar a la reyna mi hija con pensamiento y speranza de hallar lo

129 Breslau/Wrocław/Boroszló püspöke, Balthasar von Promnitz (1539–1563).

130 Azonosíthatlan személy.

mesmo a cerca della, se le puso delante en medio de ambos un mayordomo dela Reyna para estorvar que no pudiessen hablarse ni dezirle el servidor lo que llevaba en cargo y assi se huvo de partir de alla sin poder comunicarla ni ella a el y que despues desto avia tornado a provar de hablar en particular con ella otras dos vezes y siempre se le avia puesto en medio el dicho mayordomo para estorvarlo de manera que el quedava suspenso y atajado y con determinacion de hablar al rey viejo para alcanzar pro medio suyo audiencia particular sin que huviesse tiempo pues era cosa superflua siendo ella mi hija y el enbiado por mi no a otra cosa que comunicar con ella lo que fuesse menester scriveseos esto para que sepais en que estado esta aquel negocio que es segun esto harto mas estrecho que antes y podays offreciendosse ocasion para ello dar razon y quenta a Su Magestad delo que passa. De Praga XIII de enero 1544.

El Rey

Castillejo

A nuestro fiel y amado, el licenciado Juan Alonso de Gamiz de nuestro consejo agente acerca dela Magestad Cesarea.

+1544

Del rey mi señor de XIII de enero.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 27.

21.

I. Ferdinánd császár melletti követeihez, Pedro Lasso de Castillához és Juan Alonso Gámizhoz.

1544. október 10, Prága.

Megkapta leveleiket és örömmel vette, hogy a császár békét kötött a francia uralkodóval. A béke azon pontja, miszerint négy hónapon belül eldöntik, hogy Orleans hercege Németalföldet, vagy Milánót kapja meg és V. Károly, vagy I. Ferdinánd gyermekét feleségül veszi, rendkívül elkeserítette Ferdinándot. Felszólítja, hogy ezt a pontot töröljék az egyezményből. E célból Bernardino de Meneses elküldi a császárhoz, hogy egyrészt gratuláljon neki, másrészt elérje, hogy a házassági tervet annulálják. Meneses a saját utasításán kívül utasítást visz Gámiz és Lasso de

Castilla számára egyaránt. Az utasítás tartalmában hasonló ahhoz, amit egy évvel ezelőtt ő már részletesen elküldött Gámiznak. Felszólítja őket, hogy ezek szerint tárgyaljanak a császárral, Mária királynéval és Granvellel.

Don Fernando por la gracia de Dios Rey de Romanos,
de Hungria y de Bohemia etc.

Noble don Pero (sic!) Lasso de Castilla y licenciado Gamiz amados nuestros, vuestras cartas de VII, XIX y XXI de septiembre avemos recibido, las de VI y XIX que vinieron por la vía de Flandes el sábado de mañana a III del presente en Tabor¹³¹ y la de XXI que traxo el conde de Cundorstorf¹³² el domingo a V con las quales dios sabe el plazer y contentimiento que avemos recibido por entender la salud y prosperos sucessos del emperador mi señor que lo deseavamos en extremo y estavamos con gran pena y cuidado por no saber cosa cierta de Su Magestad hasta que vinieron las cartas de la serenissima reyna nuestra hermana¹³³ y vuestras y damos ynfinitas gracias a nuestro señor por averlo todo guiado con tanta honra y prosperidad de Su Magestad y dado paz entre el y el xpianisimo¹³⁴ Rey de Francia¹³⁵ la qual sea para su servicio, descanso y contentamiento de su Magestad y remedio de toda la Republica Xpiana¹³⁶

La condicion de los capitulos de la dicha paz que Su Magestad de su hija o la mia al duque de Orleans con los estados de Flandes o de Milan y que dentro de quatro meses se determine qual le quiere dar no podeys creer la pena y alteracion que nos ha dado juntamente con lo que scrivis averos dicho moss de Granvela porque no creyeramos que sabiendo Su Magestad los daños, ynconvenientes y verguença que se le syguiria de dar su hija al dicho duque quisiera dimitir ny oir este articulo quanto mas llegarlo tan adelante y porque esta es la cosa de mayor importancia que en nuestros dias avemos tenido ni pensamos tener aunque desde la primera carta que nos scrivis avisando nos de lo que se tratava y platicava en este negocio

131 Tabor, Csehország.

132 Gundersdorf grófja – beazonosítatlan személy. Freiherr von Gundersdorf az 1570-es években Andreas Teuffel volt.

133 Magyarországi Mária.

134 Cristianísimo.

135 I. Ferenc. Utalás az 1442–1444-es Valois–Habsburg háborút lezáró Crépy békére (1544. szeptember 18.)

136 Cristiana.

scirivimos las que nos enviastes a demandar para entender en el siendo necesario y las avreys ya recebido y entendido nuestra voluntad y determinacion todavia nos ha parecido ser cosa necessaria y a proposito enbiar persona propia a Su Magestad la qual lo visite de nuestra parte y se congratule y alegre con el y entienda juntamente con vosotros en estorvar que no se haga este casamiento y assi enbiamos a Bernardino de Meneses¹³⁷ con ynstrucion para todos tres como alla vereys por la qual y por lo contenido en el discurso que el año passado se os enbio a vos Licenciado sobre esta mesma materia donde esta larga y sustancialmente tocado lo que a ella conviene os guiareys y governareys acerca de Su Magestad y de la Serenisima Reyna mi hermana, moss de Granvela y los demas con toda la diligencia, solicitud y cuydado que os fuere possible y la calidad de negocio lo requiere pues sabeys lo mucho que en el nos va a la qual y a lo que del dicho Bernardino de Meneses entenderys nos remitimos.

Ya avreys entendido por las passadas como quedavamos de partida para este reyno a donde somos llegado y esperamos si plaze a Dios de acabar presto con los negocios porque venimos y dar luego la buelta a Viena a entender en las cosas necessarias para el año que viene y a de lo que se hiziere se os dara siempre aviso para que lo deys a Su Magestad. De Praga X de ottubre 1544.

El Rey

Juan de Castillejo

Verso

Al noble don Pero Lasso de Castilla nuestro cavallerizo mayor y al licenciado Juan Alonso de Gamiz ambos de nuestro consejo amados nuestros acerca de la Magestad Cesarea.

+1544

Del rey mi señor de Praga a X de octubre.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 34.

¹³⁷ Bernardino de Meneses I. Ferdinánd tanácsosa, udvari kamarás, a Calatrava lovagrend tagja volt. 1536-tól Schwarzenek (ma a Szlovéniai Švorcenek) ura.

22.

**I. Ferdinánd császár melletti követéhez, Pedro Lasso de Castillához
és Juan Alonso Gámizhoz.**

Prága, 1544. október 18.

Október 11-én Meneses elindult. 14-én részletesen írt a császárnak a legfontosabb ügyben, azaz a crépy béke kérdéseiben, az itteni spanyolok ügyében. Testvérének írt levelében kifejtette, hogy számít arra, hogy a császár a következő évben személyesen jön, hogy a törökök ellen hadjáratot indítsanak. Ezen kérdésekben ők is járjanak el a császárnál.

A csehországi ügyeket megtárgyalta és jövő kedden Bécsbe indul. Magyarországról most nem jött semmilyen fontosabb hír.

Don Fernando por la gracia de Dios Rey de Romanos,
de Hungria y de Bohemia etc.

Noble don Pero Lasso de Castilla y licenciado Gámiz amados criados nuestros con Bernandino de Meneses que partio de aqui a XI de presente y despues a XIII con el correo del emperador mi señor que aca avia quedado os scrivimos larga y particularmente assi quando al negocio principal que pretendemos y tanto dessamos como al particular de los españoles a que el dicho correo vino y de la venida de Su Majestad para año que viene a la empresa contra el turco como en este medio tiempo avreys visto y a la causa no ay que dezir sino que por la copia de la que a Su Majestad scrivimos entendereys lo que le embiamos agora a supplicar y porque es cosa que ymporta mucho assi al servicio de Su Magestad como al nuestro le supplicareys con toda ynstancia lo quiera comendar pues con toda presteza porque pueda llegar tiempo el que Su Majestad huviere de embiar.

Los negocios porque venimos a este reyno estan ya concluidos a nuestra voluntad y speramos partir de aqui para Viena con ayuda de Nuestro Señor este martes que viene porque a presente no ay aca cosa por quien (!) nos devamos detener y alla ay muchas que requieren nuestra presencia, de Hungria no ay nada de nuevo que sea digno de scrivirse de Praga XVIII de octubre 1544.

El rey

Juan de Castillejo.

Verso

Al noble don Pero Lasso de Castilla nuestro cavallerizo mayor y al licenciado Juan Alonso de Gamiz ambos de nuestro consejo amados nuestros acerca de la Magestad Cesarea.

+1544

Del rey mi señor de Praga a XVIII de octubre.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 35.

23.

**I. Ferdinánd császár melletti követeihez, Pedro Lasso de Castillához
és Juan Alonso Gámizhoz.**

Bécs, 1544. október 29.

Megérkezett az elszámolás, hogy a diéta mennyit ajánl meg a török elleni háborúra. Ez kb. 200.000 forint, amit már Ferdinánd egyeztetett a császárral. Hamarosan megkapja az összeget is, illetve számít a császártól további 40.000 escudora.

Jelzete: AGS, Estado Alemania, leg. 641bis. fol. 36.